

Ivan Jurković

“VELIKI I OSOBIT RAZBOJNIK” U SLUŽBI PAPE – PETAR KRUŽIĆ, KAPETAN NAJJUŽNIJEG DIJELA PROTUOSMANSKOGA OBRAMBENOG SUSTAVA HRVATSKE

Ivan Jurković
Odjel za humanističke znanosti
Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli
Pula

UDK 94(497.5)“15”
929.7(497.5)Kružić,P.
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 25.4.2007.
Prihvaćeno: 20.6.2007.

Izravni podaci o podrijetlu i vremenu rođenja Petra Kružića kao i podaci o vrijednosti i gospodarskoj snazi patrimonijalnih posjeda njegove obitelji u gornjem Pounju izrazito su manjkavi. No, izvorne se vijesti i dokumenti o djelovanju toga hrvatskog plemića množe u vrijeme njegove službe na mjestu kapetana kraljevskih utvrda i gradova Senja i Klisa. Ti izvori, međutim, ne govore samo o njegovoj vojničkoj karijeri ili samo o položaju i stupnju ugroženosti povjerenih mu gradova na granici s Osmanskim Carstvom nego i o prognaničkoj sudbini njegove obitelji.¹

Cljučne riječi: Petar Kružić, plemstvo, prisilni raseljenici, društveni status, protuosmanski obrambeni sustav, Hrvatska

Petar Kružić se prvi put u sačuvanim ispravama pojavljuje 1520. godine kao zapovjednik vojne posade u kraljevskoj utvrdi Klis.² U to se doba vjerojatno približio tridesetoj godini života i već je bio prisiljen napustiti obiteljski patrimonij, koji je do tada pretrpio nemilosrdno osmansko pustošenje i posvemašnju depopulaciju.

Bio je rodom iz mjesta Krug u Nebljuhu, distriktu Lapačke županije.³ No, kasniji su ga kroničari, polihistori i povjesničari, najčešće iz lokalpatriotskih razloga, poku-

¹ Članak je napisan povodom 470. obljetnice pogibije Petra Kružića pod Klisom u boju s Osmanlijama.

² Usp. Emilij Laszowski (prir.), *Monumenta Habsburgica regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae (1526-1530.)*, vol. 1 [dalje: MHabs 1], *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium* [dalje: MSHSM] vol. 35, Zagreb 1914., dok. 249, str. 234-235; isto, dok. 301, str. 297-298.

³ Usp. Magyar Országos Levéltár [dalje: MOL], *A szekció – Magyar Kancelláriai Levéltár* [dalje: A], *Libri regii – Királyi könyvek* [dalje: LR] 1, str. 36-37; Ivan Bojničić (prir.), *Kraljevske darovnice, odno-*

šavali prisvojiti i predstaviti kao jednoga od svojih zemljaka jer je uživao nevjerojatnu popularnost kao protuosmanski borac, osobito u predjelima iz kojih su i potekli branitelji Klisa. Stoga je, primjerice, Johann Weikhard Valvasor isticao da je Petar Kružić bio vlasnikom Lupoglava u sjevernoj Istri,⁴ a Pavao Ritter Vitezović da je bio rodom iz Trsata ponad Kvarnera,⁵ dok je Andrija Kačić Miošić vjerovao da je potekao iz Poljica, stare hrvatske županije u blizini Klisa.⁶ Čak i Radoslav Lopašić, premda je prihvatio mišljenja suvremenih mu povjesničara da je Kružićev zavičaj bio prostor srednjovjekovnog Nebljuha, nije odolio iskušenju a da ne pripomene narodnu tradiciju njegova kraja po kojoj se Kružić rodio u Zvečaju, tvrđavi smještenoj na obali Mrežnice u blizini Bosiljeva.⁷

O Petrovim se, međutim, precima ne može ništa sa sigurnošću reći. Jedini Kružić od Nebljuha koji je spomenut u poznatim nam izvorima do Petrova vremena jest Petrov imenjaka i prezimenjak, koji je naveden 1495. kao svjedok investiture Ivana Keglevića u gradove i posjede Jurja Mikuličića.⁸ Taj bi mu Petar, dakle, mogao biti bliskim rođakom, vjerojatno njegov (dalji?) stric, jer je generacijski bio za naraštaj stariji.⁹ Čini se da Kružići nisu bili brojni i da su pripadali gornjem sloju nižega nebljuškog plemstva, koje je po svemu sudeći bilo gradokmetškog podrijetla.¹⁰ Takva podrijetla i skromne gospodarske podloge nisu mogli dugotrajnije odolijevati osmanskom pritisku na matičnim posjedima. Naime, našavši se na glavnom pravcu osmanskih godimičnih nasrtaja na Hrvatsku njihov je zavičaj potpuno opustošen već do devedesetih godina 15. st.¹¹ pa su morali zarana potražiti sigurnija mjesta i nove financijske izvore kako bi mogli nastaviti živjeti jednakim ili stilom života sličnim onom u postojbini.

seće se na Hrvatsku. Iz kraljevskih registraturnih knjiga "Libri regii" [dalje: LR Bojničić], *Vjesnik Kraljevskog hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arhiva* [dalje: VZA] 8, sv. 2, Zagreb 1906., dok. 1, str. 180-182.

⁴ Johann Weikhard Valvasor, *Die Ehre des Herzogthums Krain*, 4 Bd., Laibach – Nürnberg 1689.; Zweite unveränderte Auflage Rudolfsverth, 1877., str. 30-31.

⁵ Pavao Ritter Vitezović, *Kronika aliti Zpomenak vszega szveta vekov*, Zagreb 1744., str. 142.

⁶ Tomo Matić (ur.), *Djela Andrije Kačića Miošića*, vol. 1, Stari pisci hrvatski 27, Zagreb 1942., str. 528.

⁷ Radoslav Lopašić, *Oko Kupe i Korane: mjestopisne i povijesne crtice*, Zagreb 1895., str. 318-324.

⁸ Vjekoslav Klaić (prir.), *Acta Keglevichiana annorum 1322–1527* [dalje: AKeg], *MSHSM* vol. 42, Zagreb 1917., dok. 38, str. 47-48.

⁹ Usp. "Rodoslov obitelji Kružić od Nebljuha (od Lupoglava)" u: Ivan Jurković, *Prozopografska analiza "teštamenta" gospe Jeleni, sestri pokojnoga kneza Petra Kružića*, u: Neven Budak (ur.), *Raukarov zbornik: Zbornik u čast Tomislava Raukara*, Zagreb 2005., str. 418.

¹⁰ Usp. Stjepan Pavičić, *Seobe i naselja u Lici*, *Antropografska istraživanja* 3, *Zbornik za narodni život i običaje*, sv. 43, Zagreb 1962., str. 92.

¹¹ Usp. povijesne zemljovide i pojašnjenja o ratnoj ugroženosti i devastiranosti prostora koji su bili na udaru glavnih osmanlijskih nasrtaja i pohoda prema južnim zemljama austrijskih nadvojvoda u: Ivan Jurković, *The Fate of the Croatian Noble Families in the Face of Ottoman Advance*, doktorska disertacija na Central European University, Budimpešta, 2004., str. 25-30. Lokaciju mjesta Krug v. u: isto, Map 5: "The Migration of the Kružići from 1513 to 1576", str. 365.

Slavni kliški kapetan

Petar Kružić je započeo svoju vojnu karijeru 1513. kad se priključio braniteljima kraljevske utvrde Klis.¹² To je bilo doba gubitka velikoga hrvatskog jugoistočnog obrambenog pojasa s tvrđavama u Sinju, Vrhriki, Čačvini, Travniku i Počitelju. Klis je stoga preko noći postao središnjim graničnim uporištem na ostacima teritorija Kraljevine Hrvatske istočno od rijeke Krke. Kružićeva je odluka da prihvati konjaničku graničarsku službu u kraljevu Klisu mogla biti potaknuta nagovorom tadašnjega kapetana Klisa Ivana Križanića, plemića rodom iz gornjeg Pounja i Kružićeva susjeda u Nebljuhu.¹³ Čini se da je Petar u početnom periodu svoje službe napredovao uz Križanićevu pomoć, ali i na temelju vlastitih sposobnosti i zasluga izvojevanih na bojnim poljima.¹⁴ Tih je godina dopao i osmanskog sužanjstva te je neko vrijeme proveo kao zarobljenik izvjesnoga Kovačevića u Bosni, čekajući vlastiti otkup.¹⁵ Nakon oslobođenja ga je, najvjerojatnije, ban Petar Berislavić imenovao (1518. ili 1519.) kliškim kapetanom. Kao takav je sudjelovao s banom u bitki na Plješivici u Vražjem Vrtlu, gdje se istakao kao progonitelj martolosa koji su igrom slučaja svladali i ubili bana Berislavića te mu odrubili glavu ponijevši ju sa sobom ne bi li kasnije za nju dobili što bogatiju otkupninu. Naime, Kružiću je u potjeri uspjelo sustići te martolose i preoteti im glavu nesretnog bana.¹⁶ Nakon te je bitke ubrzo potvrđen na položaju kapetana Klisa, a nešto prije (tijekom ljeta 1520.) kraljevim je imenovanjem preuzeo i službu kliškoga kneza.¹⁷

Krajem 1521. Petar Kružić je uz dužnosti kliškog zapovjednika i kneza prihvatio i kapetanstvo u Senju. Postao je tako sudrugom Grguru Orlovčiću, kojega je kralj istodobno imenovao Kružićevim sudrugom u kapetanstvu Klisa.¹⁸ Od tog su časa zajednički obnašali povjerene im dužnosti sve do Orlovčićeve pogibije na Mohaču

¹² Do godine se početka Petrove službe u Klisu može doći na temelju njegove tvrdnje u pismu kralju Ferdinandu napisanom 1529., ali i iz njegova pisma poslana 1530. Ludoviku Nynnesu, u to doba carskom veleposlaniku u Veneciji: MHabs 1, dok. 249, str. 234-235; isto, dok. 301, str. 297-298.

¹³ Ivan Kukuljević Sakcinski (prir.), *Acta Croatica – Listine hrvatske* [dalje: ACK], vol. 1, Zagreb 1863., dok. 205, str. 207-208; isto, dok. 210, str. 212-213.

¹⁴ Više detaljnijih opisa ratnih događanja u okolici Klisa tijekom druge polovice 1510-ih godina v. u: Ćiro Truhelka, *Tursko-slovenski spomenici dubrovačke arkive*, Sarajevo 1911., str. 221-226; Marko Perojević, *Petar Kružić. Kapetan i knez grada Klisa*, Zagreb 1931., str. 33-42.

¹⁵ Kružić nije zaboravio Kovačevića kada je ovaj dopao zarobljeničtva desetak godina kasnije. U pismu ga je preporučio kranjskomu vicekapetanu, jer je dobro prema njemu postupao dok je bio u osmanskome sužanjstvu: MHabs 1, dok. 488, str. 457-458.

¹⁶ Usp. Georgius Rattkay, *Memoria regum et banorum Regnorum Dalmatiae, Croatiae, et Sclavoniae*, Beč 1652., str. 118; Perojević, *Petar Kružić*, str. 55-57; Anđelko Mijatović, *Petar Kružić – kliški i senjski kapetan*, *Senjski zbornik*, sv. 17, Senj 1990., str. 25-26.

¹⁷ Antal Hodinka – Lajos Thalóczy (prir.), *A horvát véghelyek oklevéltára* [dalje: HV], *Monumenta Hungariae historica – Diplomataria* [dalje: MHH-D], vol. 31, Budimpešta 1903., dok. 351, str. 510.

¹⁸ Perojević, *Petar Kružić*, str. 50-51.

(Mohács) u kolovozu 1526., premda su uz vojne probleme na granici s Osmanlijama morali rješavati od ožujka 1526. i nesuglasice u njihovu Senju s mjesnim biskupom Franjom Jožefićem, pristalicom i zagovornikom politike Frankapana Modruških.¹⁹ Kružić je uz potporu građana i vojne posade i nakon mohačke katastrofe opstao kao kapetan u Senju sve do ožujka 1529., kad ga je na njegovo traženje kralj Ferdinand razrješio te dužnosti i na njegovo mjesto imenovao Erazma Sauera.²⁰ Od tada je Kružić služio na, tada vrlo uglednu, mjestu kapetana i kneza Klisa, premda se tijekom 1530-ih u više navrata htio odreći i tih služba. Primarni je problem bio u njegovoj nemoći da na zadovoljavajući način ispunjava zadaće zbog nedostatne ili, bolje rečeno, zbog nepostojeće logističke potpore središnjih vlasti, ali je kralj sve njegove zahtjeve odbijao obećavajući redovitiju i djelotvorniju pomoć.²¹ U takvim je okolnostima Kružić izrastao u jednoga od prvih hrvatskih zapovjednika na Granici, koji je prihvatio osmansku taktiku pustošenja neprijateljskog teritorija s osnovnim ciljem opskrbe Klisa osnovnim živežnim namirnicama,²² te je upravo zbog toga uskoro postao i subjektom određenih međudržavnih diplomatskih aktivnosti.²³

Vojne aktivnosti Petra Kružića

U Kružićevoj se vojnoj karijeri mogu uočiti dva razdoblja obilježena različitim ratnim taktikama koje je primjenjivao u borbi s Osmanlijama. U periodu su do 1530. Kružićevi vojni pohodi bili organizirani na tradicionalan način djelovanja banderijalne kasnosrednjovjekovne hrvatske vojske u oba tipa, ofenzivnom i defenzivnom, te katkad uspješni, ali često obeshrabrujuće neuspješni. U srpnju 1523. je, primjerice, organizirao pohod (20 konjanika i 300 pješaka) na Sinj, ali je uletjevši u zasjedu obavještenih osmanskih zapovjednika teško potučen i jedva je tu bitku preživio s dvanaesticom svojih pratitelja brzo se povlačeći prema Klisu.²⁴ No, u lipnju je 1524. brodovljem iz Senja iznenadio osmansku ratnu mornaricu usidrenu u Skradinu, s kojom se planiralo blokirati Klis s morske strane u osmanskim pokušajima osvajanja

¹⁹ Matija Mesić, Hrvati nakon bana Berislavića do muhačke bitke, *Rad JAZU*, sv. 22, Zagreb 1873., str. 176.

²⁰ HV, dok. 434, str. 579-580; isto, dok. 424, str. 572; MHabs 1, dok. 21, str. 21; isto, dok. 22, str. 22; Perojević, *Petar Kružić*, str. 86-87 i 93-94.

²¹ Primjerice 1530.: MHabs 1, dok. 301, str. 297-298; 1533.: Emilij Laszowski (prir.), *Monumenta Habsburgica Regni Croatiae Dalmatiae et Slavoniae (1531-1540.)*, vol. 2 [dalje: MHabs 2], MSHSM vol. 38, Zagreb 1916., dok. 159, str. 147-149; 1536.: isto, dok. 302, str. 295-297.

²² Usp. prilog "The Military Tactics Employed by Peter Kružić" u: Jurković, *The Fate of the Croatian Noble Families*, str. 373-376.

²³ Usp. prilog "Policy as an auxiliary resource in the struggle for survival of Klis and its captain" u: isto, str. 370-372.

²⁴ Ivan Kukuljević Sakcinski (prir.), *Rapporti della Republica Veneta con Slavi meridionali. Brani tratti dei diarj manoscritti di Marino Sanudo*, *Arhiv za povjestnicu jugoslavensku* [dalje: Sanudo APJ], sv. 8, Zagreb 1865., str. 165-166.

te ključne utvrde čitave Dalmacije. Potpuno ju je uništio zaplijenivši znatna materijalna dobra i zarobivši veći broj neprijatelja.²⁵ Točno godinu dana kasnije sa svojim se snagama iz Senja istakao pod zapovjedništvom Krste Frankapana u razbijanju opsade i u deblokadi Jajca, dopremivši u grad nužne namirnice, ratne potrepštine i novac.²⁶ Ratna se sreća, međutim, okrenula u sljedeće dvije akcije kad je pokušavajući se probiti iz Senja, nastojao svojom posadom pomoći kralju Ferdinandu u pohodima koje je ovaj 1527. i 1529. vodio na tlu Ugarske. U oba je slučaja naletio na osmanske zasjede pa je bio primoran povlačiti se i skloniti unutar sigurnih senjskih zidina.²⁷ Tijekom je tog razdoblja bio puno uspješniji u defenzivnim pothvatima. Dva je puta odbijao osmanske napade na Klisu i razbijao neprijateljske podsade. Prva je opsada trajala do veljače 1524., kad je razbijena zahvaljujući vojnoj pomoći koju je dobio od pape posredovanjem biskupa Tome Nigera,²⁸ a drugu je višemjesečnu podsadu uništio u lipnju 1527. kad mu je priskočio u pomoć slavni protuosmanski vojskovođa Juraj Korlatović, inače pristalica kralja Ivana Zapolje (Zápolyai).²⁹

Razdoblje drugog tipa vojne aktivnosti Petra Kružića nastupilo je 1530. Od te je godine svrha njegovih vojnih aktivnosti u okolici Klise bila isključivo povezana s nabavom prehrambenih i ratnih potrepština nužnih za preživljavanje kliških posadnika, a takva je promjena u vojnom djelovanju bila primarno rezultatom izostanka logističke potpore središnjih vlasti.³⁰ Kružić je upravo tijekom tog razdoblja usvojio

²⁵ Vrijednost tog plijena omogućila je kapetanu Grguru Orlovčiću da osigura logističku potporu Petru Kružiću i njegovim ljudima u Klisu, koji je tada bio pod višemjesečnom osmanskom opsadom; usp. Augustin Theiner (prir.), *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia. Ab Innocentio PP. VI. usque ad Clementem PP. VII. 1352–1526.*, tom. 2, Rim 1860., str. 640; Sanudo APJ, sv. 8, str. 178-182; Perojević, *Petar Kružić*, str. 69-70, bilj. 59-62.

²⁶ Razlike i sličnosti opisa toga vojnog pothvata v. u: Lajos Thallóczy – Sándor Horváth (prir.), *Codex diplomaticus partium Regno Hungariae adnexarum. Banatus, castrum et oppidum Jajcza (1450-1527)* [dalje: CDJ], MHH-D 40 (Budimpešta: MTA, 1915.), dok. 214, str. 301-302; Nicolaus Isthvanfi, *Historiarum de rebus Ungaricis libri XXXIV* (Colonia Agrippina: Hieratus, 1622.), str. 72; Rattkay, *Memoria regum et banorum*, str. 120; Ljudevit Thallóczy, *Povijest (banovine, grada i varoši) Jajca, 1450.–1527.*, prev. Milan Šufflay, Zagreb 1916., str. 212; Perojević, *Petar Kružić*, str. 75, bilj. 76; Mijatović, *Petar Kružić*, str. 27.

²⁷ Ivan Kukuljević Sakcinski (prir.), *Rapporti della Republica Veneta con Slavi meridionali. Brani tratti dei diari manoscritti di Marino Sanudo*, *Arhiv za povjestnicu jugoslavensku*, sv. 12, Zagreb 1875., str. 308; Franjo Rački (prir.), *Izvodi za jugoslavensku poviest iz dnevnika Marina ml. Sanuda za g. 1526-1533, Starine JAZU* [dalje: Sanudo *Starine*], sv. 16, Zagreb 1884., str. 130-136; Perojević, *Petar Kružić*, str. 107.

²⁸ Sanudo APJ, sv. 8, str. 171-184; Gusztáv Wenzel (prir.), *Marino Sanuto világkrónikájának Magyarországot illető tudósításai*, köt. 3, *Magyar történelmi tár* [dalje: Sanudo MTT] 25, Budimpešta 1878., str. 309; HV, dok. 183, str. 289; Perojević, *Petar Kružić*, str. 68-71.

²⁹ ACK, dok. 220, str. 224; HV, dok. 533, str. 677-680.

³⁰ Za djelotvornu su obranu Senja i Klisa vojne posade tih utvrda, kao i utvrde same u smislu redovitih popravaka i modernizacija zidina manjeg opsega, trebale 10 000 ugarskih zlatnih florena na godinu. U slučajevima pak opsade, kao primjerice one tromjesečne Klisa god. 1523., godišnji su novčani izdaci porasli za dodatnih 5 000 zlatnih florena (usp. HV, dok. 351, str. 509-510). Te su svote bile nerješivim problemima vječno prazne kraljevske blagajne Jagelovića, ali i Habsburgovaca; usp. Catherine W. Bracewell, *The Uskoks of Senj. Piracy, Banditry, and Holy War in the Sixteenth-Century Adriatic*, Ithaca, NY 1992., str. 47-48.

osmansku taktiku pustošenja i pljačkanja neprijateljskog teritorija i primijenio ju je upravo na Klisu susjednim osmanskim prostorima. Pohodi su koje je organizirao bili uglavnom kraćeg dometa iako je u nekoliko navrata prodirao i duboko na neprijateljski teritorij. Prvi se takav dobro organizirani i višetjedni pohod dogodio u rujnu i listopadu 1530., kad je napao Duvno, porazio lokalne osmanske čete i potom opustošio i oplijenio duvanjski kraj.³¹ U srpnju 1532., kad je Klis izdajom došao privremeno u ruke Alvizea Grittija, osmanskog saveznika i sljedbenika kralja Ivana Zapolje, Kružić je u suradnji s habsburškim vojskovođama Ivanom Katzianerom i braćom Teodorom i Gašparom Perušićem potukao osmanske postrojbe u okolici Dlamocha (današnjeg Glamoča – nap. a.) nakon čega su se vratili u Senj s bogatim ratnim plijenom.³² Posljednji se Kružićev pohod u dubinu neprijateljskog teritorija dogodio u lipnju 1536., a pogodio je Gabelu na Neretvi. Tom je prilikom za napad korišteno brodovlje. Iznenadnim je upadom u grad uništio posadu grada i potom ga nesmiljeno opustošio.³³ Većina pohoda Kružićevih vojskovođa i nižih kliških zapovjednika kojima je cilj bio plijen (hrana, osobito stoka, potom roba svake vrste, osobito dragocjenosti, i na kraju ljudi za koje se tražila otkupnina), ipak su bili manje spektakularni, ali zato ne manje devastirajući i zabrinjavajući prepadi, jer su unosili osjećaj nesigurnosti i nepovjerenja podložnog stanovništva prema pokrajinskim i središnjim osmanskim vlastima. Ti su nasrtaji, naime, pogađali sve osmanske podanike, bez obzira na njihovo etničko, vjersko ili društveno podrijetlo, pa čak i one koji su na granicama općinskih teritorija dalmatinskih gradova bili i osmanski i mletački podanici.³⁴ Kružić je, očito, od takvih prepada imao višestruke koristi. Osim ratnog plijena kojim je punio skladišta kliške tvrđave, tim je akcijama nastojao kazniti sve one koji su Klis napadali i podsjedali, ali i obeshrabriti susjedno kršćansko stanovništvo da se priključi Osmanlijama u njihovim pokušajima osvojenja Klisa. Tako su od listopada 1530. do lipnja 1536. Kružić i njegovi podređeni vojskovođe izveli više od deset pomno planiranih prepada ograničenog opsega i dometa, redovito u razdobljima kad je Klis trpio nestašice hrane nakon dugotrajnijih opsjedanja ili u jesenskim i zimskim mjesecima kad je hrana i inače bila teže dostupna.³⁵

³¹ Perojević, *Petar Kružić*, str. 129-130.

³² Franjo Rački (prir.), Izvodi za jugoslavensku poviest iz dnevnika Marina ml. Sanuda za g. 1526-1533, *Starine JAZU*, sv. 21, Zagreb 1889., str. 167-172.

³³ MHabs 2, dok. 283, str. 277.

³⁴ Petar Kružić je istaknuo u prijepisci s trogirskim knezom da su s njegove točke gledišta *quod omnes eos Turcorum loco haberet et teneret qui ultra montem habitarent* – svi podložnici Osmanskog Carstva "Turci" – i stoga za njega, legitimne vojne mete; usp. MHabs 1, dok. 487, str. 456 – dokument je krivo datiran u 1530. umjesto u 1535. god.; usp. MHabs 2, dok. 259-260, str. 252-255; isto, dok. 263-265, str. 258-260; v. također Perojević, *Petar Kružić*, str. 175-176, bilj. 113 i Bracewell, *The Uskoks*, str. 48 i 188.

³⁵ Svi se takvi pohodi mogu kronološki pratiti u: MHabs 1, dok. 487, str. 456-457 za **listopad 1530.**; Sanudo *Starine*, sv. 21, str. 182; isto, *Starine JAZU* 24, Zagreb 1891., str. 170-171 i 183-185; MHabs 2,

Tijekom te je druge faze ratovanja Kružić izdržao i nekoliko teških opsada i blokada Klisa. Unatoč višemjesečnim opsadama 1530. (od ožujka do lipnja) i 1531. (od ožujka do kolovoza), grad i utvrda su bili uspješno obranjeni.³⁶ Neuspjesi su primorali Osmanlije na taktičke promjene i puno pomnije pripreme planova o zauzimanju Klisa. Stoga su prije pokretanja vojnih snaga i početka podsjedanja u proljeće 1532. odlučili već od jeseni 1531. provesti striktno okruženje Klisa. Kako bi ostvarili zamišljeno, krenuli su u izgradnju kule s dobro utvrđenim pratećim objektima u Solinu za manju vojnu posadu, kojoj je osnovna zadaća bila zapriječiti kliškim braniteljima nesmetanu komunikaciju i trgovinu sa Splitom i Trogirom te zaustaviti pokušaje da im se s morske strane dopremi logistička potpora.³⁷ Istodobno su započeli s nizom diplomatskih (ne)službenih predradnja, susreta i priprema političke elite kršćanskog dijela Europe na Granici (osobito preko Venecije) na prihvaćanje gubitka habsburškoga Klisa u korist kakvoga drugoga kršćanskog vladara ili vojvode. Sulejman Veličanstveni je upravo zato i "darovao" Klis i Poljica, pa čak i Senj (!), svojemu miljeniku Alvizeu Grittiju, izvanbračnom sinu tadašnjega mletačkog dužda i visoko pozicioniranom službeniku Sulejmanova vazala, kralja Ivana Zapolje.³⁸ Potaknut promjenama u vojnoj i diplomatskoj taktici neprijatelja, Kružić je napustio Klis i krenuo u protudiplomatske akcije usmjerene prvenstveno prema Beču, Veneciji i Rimu. No, za njegove se odsutnosti u Klisu dogodilo upravo ono što je svojim diplomatskim pregnućima nastojao spriječiti. Grad i utvrda su krajem svibnja 1532. izdajom pali u

dok. 138, str. 125-127; isto, dok. 139, str. 127-128; isto, dok. 140, str. 128-129; Luka Jelić (prir.), Dvanaest izprava za povjest Hrvatske i susjednih zemalja od 1452–1535, VZA 6, Zagreb 1904., dok. 12, str. 170; Perojević, *Petar Kružić*, str. 141-143 za **lipanj–rujan 1532.**; Sanudo *Starine*, sv. 24, str. 103, 188, 190, 198 i 201 za **prosinac 1532.**; Sanudo *Starine*, sv. 24, str. 104 za **prosinac 1532. – siječanj 1533.**; Franjo Rački (prir.), Izvodi za jugoslavensku poviest iz dnevnika Marina ml. Sanuda za g. 1526-1533, *Starine JAZU* 25, Zagreb 1892., str. 114 i 119 za **travanj 1533.**; isto, str. 126 i 128 za **lipanj 1533.**; MHabs 2, dok. 258, str. 251-252; isto, dok. 259, str. 252-253; isto, dok. 260, str. 253-255; isto, dok. 263, str. 258; isto, dok. 264, str. 258-259; isto, dok. 265, str. 259-260 za **ožujak–listopad 1535.**; MHabs 2, dok. 283, str. 277 za **srpanj 1536.**

³⁶ MHabs 1, dok. 302, str. 298-299; Sanudo *Starine*, sv. 16, str. 163; MHabs 1, dok. 508, str. 473; Ivan Bojničić (prir.), Škrinja privilegija kraljevine, VZA 1, Zagreb 1899., str. 255; Čiro Truhelka, *Gazi Husrefbeg, njegov život i njegovo doba*, Sarajevo 1912., str. 140; Perojević, *Petar Kružić*, str. 115-116; Sanudo *Starine*, sv. 16, str. 165; MHabs 1, dok. 346, str. 336; Augustin Theiner (prir.), *Vetera monumenta Slavorum Meridionalium historiam illustrantia*, tom. 1, Rim 1863., dok. 834, str. 609-611; Sanudo *Starine*, sv. 16, str. 166-167; MHabs 1, dok. 362, str. 349; isto, dok. 365, str. 350; isto, dok. 366, str. 351; isto, dok. 368, str. 352-353.

³⁷ Truhelka, *Gazi Husrefbeg*, str. 139; Ivan Kukuljević Sakcinski (prir.), Ljetopis nepoznatoga u talijanskom jeziku, *APJ*, sv. 4, Zagreb 1857., str. 50; Jelić (prir.), Dvanaest izprava, dok. 8, str. 168; MHabs 2, dok. 39, str. 29-30; isto, dok. 44, str. 33; isto, dok. 55, str. 42-43; isto, dok. 80, str. 64; isto, dok. 81, str. 65; Sanudo *Starine*, sv. 16, str. 185; MHabs 2, dok. 86, str. 70-71; Farlati 4, str. 135; MHabs 2, dok. 505, str. 503; Sanudo *Starine*, sv. 16, str. 190-192.

³⁸ Sanudo *Starine*, sv. 21, str. 146, 149, 150, 152, 155 i 159. O Grittiju i njegovoj političkoj ulozi u post-mohačkoj Ugarskoj i Sedmogradskoj v. Ferenc Szakály, *Lodovico Gritti in Hungary 1529–1534: A Historical Insight into the Beginnings of Turco-Habsburgian Rivalry*, prev. Dániel Székely, Studia Historica Academiae Scientiarum Hungaricae 197, Budimpešta 1995.

ruke Grittijeva vojskovođe Nikole Querinija, koji je pomoću hlijevanjskog sandžak-bega vojskom osigurao obranu toliko željene i jedine preostale utvrde Kraljevine Hrvatske južno od Velebita. Kružićev je odgovor na novonastalu situaciju šokirao sve koji su bili (ne)posredno upleteni u protekle događaje. Zahvaljujući papinoj novčanoj pomoći, energičnom je i brzom akcijom početkom kolovoza oslobodio Klis, slavodobitno ušao u klišku utvrdu i okrutno se obračunao sa svima koji su sudjelovali u predaji grada Queriniju i Osmanlijama.³⁹ Punu je kontrolu nad kliškom okolicom ostvario već sredinom rujna osvojivši i poruživši solinsku osmansku kulu.⁴⁰ Na osmanski odgovor nije trebalo dugo čekati. Iduće je godine od rujna, naime, Kružićeva kliška posada trpjela novu blokadu, koju su prešutno odobravale i mletačke vlasti ne želeći se odviše zamjerati Porti. Kružić je unatoč takvim prilikama odolio i opsadi udruženih snaga bosanskoga Mihalbegovića i hercegovačkog paše Pribega u lipnju i srpnju 1534.,⁴¹ pa je čak zahvaljujući odanosti svojih ljudi u Klisu za njegove odsutnosti nanesen neočekivani poraz Queriniju i Osmanlijama posljednje pokladne noći u veljači 1535., kad su ovi uvjereni da su dogovorili novu predaju krenuli spuštenim im ljestvama uza kliške zidine u osvajanje tvrđave.⁴² Posljednji obrambeni napori Klišana započeli su u kolovozu 1536. kad je započelo novo osmansko okruženje, a završili su potpunim porazom kršćanske vojske na ušću Jadra 12. ožujka 1537. (koja im je pristigla u pomoć na čelu s Kružićem) nakon čega je Klis konačno predan Osmanlijama.⁴³ Unatoč tvrdnjama kralja Ferdinanda da je osigurao sva potrebna sredstva za obranu Klisa, glasina da je neadekvatna i prečesto nepostojeća logistička potpora bila osnovnim uzrokom pada Klisa dugo je kolala diplomatskim krugovima ondašnje Europe.⁴⁴

³⁹ Sanudo *Starine*, sv. 21, str. 174; Sanudo *Starine*, sv. 24, str. 161; Šime Ljubić, *Ogledalo književne poviesti jugoslavenske na podučavanje mladeži*, vol. 2, Rijeka 1869., str. 136-137; Sanudo *Starine*, sv. 24, str. 174; Ivan Jurković, *Pop Šimić, opat molštira sv. Petra u šumi – posredničke uloge raseljenog svećenika, kliškog potkneza i bilježnika za trajanja osmanske ugroze*, u: Neven Budak (ur.), *2. istarski povijesni biennale*, sv. 2, Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa, Poreč 2007., str. 125.

⁴⁰ Sanudo *Starine*, sv. 21, str. 182; Sanudo *Starine*, sv. 24, str. 170-171 i 184; MHabs 2, dok. 138, str. 125-127; isto, dok. 139, str. 127-128; isto, dok. 140, str. 128-129; Jelić (prir.), *Dvanaest izprava*, dok. 12, str. 170; Sanudo *Starine*, sv. 24, str. 188, 190, 198 i 201; Perojević, *Petar Kružić*, str. 141-143.

⁴¹ Sanudo *Starine*, sv. 25, str. 126; MHabs 2, dok. 213, str. 198-200; Kukuljević Sakcinski (prir.), *Ljetopis nepoznatoga*, str. 50; MHabs 2, dok. 238, str. 234-235; Perojević, *Petar Kružić*, str. 156.

⁴² Ljubić, *Ogledalo*, str. 138; Perojević, *Petar Kružić*, str. 163.

⁴³ Usp. Isthvanfi, *Historiarum de rebus Ungaricis*, str. 137-138; Rattkay, *Memoria regum et banorum*, str. 129; Tadija Smičiklas (prir.), *Balthasari Adami Kercselich: Annuae 1748-1767. Prooemio de vita operibusque scriptoris preamisso*, MSHSM, vol. 30, Scriptorum 4, Zagreb 1901., str. 218; Vjekoslav Klaić (prir.), *Antonii Vramecz: Kronika*, MSHSM, vol. 31, Scriptorum 5, Zagreb 1908., str. 57; Ivan Kukuljević Sakcinski (prir.), *Ljetopisi fratra Šimuna Glavića*, *API*, sv. 4, Zagreb 1857., str. 44; isti (prir.), *Ljetopis nepoznatoga*, str. 51; Rattkay, *Memoria regum et banorum*, str. 208; Vitezović, *Kronika*, str. 142; Šime Ljubić (prir.), *Rukoviet jugoslavenskih listina*, *Starine JAZU*, sv. 10, Zagreb 1878., str. 16, bilj. 1; MHabs 2, dok. 337, str. 332-333; isto, dok. 338, str. 333-334; isto, dok. 339, str. 334-335; Vjekoslav Klaić, *Povijest Hrvata*, knj. 5, Zagreb 1981., str. 149; Daniele Farlati, *Illyricum sacrum*, tom. 3, Venecija 1765., str. 455; Perojević, *Petar Kružić*, str. 197-201.

Političke aktivnosti Petra Kružića

U usporedbi s važnošću vojnih aktivnosti i preokupacija, politička djelatnost nije igrala osobito važnu ulogu u životu Petra Kružića. Jedino razdoblje za kojega je bio uključen u određena politička zbivanja jest ono koje je uslijedilo neposredno nakon pogibije kralja Ludovika II. na Mohaču. Kružić je, doduše, tijekom svoje vojne karijere bio više puta primoran koristiti se diplomacijom, ali je jednako tako bio i objektom, a nakon 1530. god. učestalo i povodom diplomatskih prosvjeda i pregovora. No, sve su takve diplomatske aktivnosti bile isključivo vezane za njegovo protuosmansko vojno djelovanje.

Do Mohača je Petar Kružić, kao što je već istaknuto, odano služio kruni kao vojskovođa na hrvatskoj granici s Osmanskim Carstvom. Nakon Ludovikove se pogibije ubrzo, međutim, Kružić susreo s banom Franjom Batthyányijem u Varaždinu, te je primivši od njega određene garancije u trenucima vrhunca dinastičke krize Ugarsko-Hrvatskoga Kraljevstva, odabrao stranu nadvojvode Ferdinanda.⁴⁵ Ne smije se pak previdjeti niti činjenica da je istodobno drugi pretežni na krunu sv. Stjepana, vojvoda Ivan Zapolja, darovao grad Senj modruško-ozaljskoj grani Frankapana, dakle kraljevski grad na čijem je čelu u vojnom smislu bio upravo Kružić.⁴⁶ Ne čudi, stoga, da je tijekom prosinca 1526. i početka siječnja 1527. Kružić sudjelovao u radu Hrvatskog sabora u Cetinu, gdje ga je kao opunomoćenik predstavljao senjski kanonik Marko Maroić-Marulić, pa je kao i ostali sudionici rada sabora glasovao za izbor Ferdinanda za kralja Hrvatske.⁴⁷ Na istovjetan je način bio sudionikom i u radu sljedećeg sabora, također sazvanoga i održanog u Cetinu tijekom travnja 1527., kad je kralj Ferdinand bio otvoreno i snažno kritiziran jer do tada nije ispunio niti jedan od uvjeta koje je sabor postavio pred njega prilikom izbora za hrvatskoga kralja.⁴⁸ Čini se da je Kružić bio takvom Ferdinandovom politikom vrlo nezadovoljan pa je započeo pregovore sa Zapoljinom iako nije prekidaio vezu s Ferdinandovom stranom. Veze sa

⁴⁴ Mišljenje kralja Ferdinanda o razlozima pada Klisa vidi se u njegovu pismu sestri Mariji od 10. travnja 1537. (Klaić, *Povijest Hrvata* 5, str. 149), a potpuno se drugačije uvjerenje može iščitati iz izvješća od 9. svibnja iste godine papinog nuncija iz Venecije: Franco Gaeta i dr. (prir.) *Nunziature di Venezia (secoli XVI-XVIII)*, vol. 2, *Fonti per la storia d'Italia* 45, Rim 1959., str. 113.

⁴⁵ MHabs 1, dok. 21, str. 21; HV, dok. 418, str. 568; MHabs 1, dok. 22, str. 22; HV, dok. 434, str. 579-580; Perojević, *Petar Kružić*, str. 86-88.

⁴⁶ HV, dok. 424, str. 572; Ferdo Šišić (prir.), *Acta comitialia Regni Croatiae Dalmatiae Slavoniae (1526-1536.)* [dalje: AC RCDS], vol. 1, *MSHSM*, vol. 33, Zagreb 1912., dok. 38, str. 41.

⁴⁷ AC RCDS 1, dok. 47, str. 60; isto, dok. 49, str. 67.

⁴⁸ Svi su postavljeni uvjeti bili posredno ili neposredno u vezi s obranom Hrvatske: usp. AC RCDS 1, dok. 65, str. 97-98; isto, dok. 66, str. 98-103. Usp. također: HV, dok. 461, str. 599-602; AC RCDS 1, dok. 53, str. 78-79; HV, dok. 464, str. 605; isto, dok. 469, str. 612; isto, dok. 471, str. 618-619; isto, dok. 478, str. 625-626; isto, dok. 484, str. 630; isto, dok. 490, str. 635-638; isto, dok. 493, str. 640; isto, dok. 500, str. 648-649; isto, dok. 506, str. 655; isto, dok. 507, str. 656. Usp. također: Lujo Margetić, *Cetinski sabori u 1527., Senjski zbornik*, sv. 17, Senj 1990., str. 37-40.

zapoljercima su u svibnju iste godine ojačane zahvaljujući pomoći Jurja Korlatovića, sljedbenika bana Hrvatske, Dalmacije i Slavonije Krste Frankapana, koju je Korlatović pružio Kružiću dok su Osmanlije opsjedale Klis.⁴⁹ Činilo se da će sukob interesa s Frankapanima Modruškim biti prevladan. Ipak, 20. su lipnja suci grada Senja sa svim plemstvom i građanima grada svečano prisegli pred pazinskim Jakovom Dürerom i riječkim kapetanom Ivanom Apfaltererom u ime svoje, te u ime Petra Kružića koji se tada nalazio u Klisu, vjernost kralju Ferdinandu. Unatoč toj zakletvi Kružić je sve do rujna bio neodlučan lavirajući između obiju strana,⁵⁰ i tek je ujesen te godine konačno čvrsto stao uz Ferdinanda, očekujući njegovu pomoć u borbi s Osmanlijama i ne želeći sudjelovati u zahuktalomu građanskom ratu u Slavoniji i Ugarskoj. Zapoljevci pak nisu pokazali razumijevanja za takvo Kružićevo stajalište već su iskoristili priliku da oplijene ili silom preuzmu vlastelinstva protivnikâ na područjima svoje dominacije. Tako je i Zapoljin pristalica Ivan Banić (Banffy) silom zauzeo Kružićev najvrjedniji posjed Brezovicu, što je ovoga primoralo da se u siječnju 1530. pridruži Ferdinandovim pristašama u Slavoniji ne bi li konačno povratio izgubljeno obiteljsko vlastelinstvo. Tom je prilikom, surađujući s Ludovikom i Nikolom Pekrijem, Ivanom i Franjom Svetačkim, te s Tomom od Komarja uspio osujetiti okupljanje zapoljevaca na sazvane sabore (za 25. siječnja i 14. veljače) u Križevcima, a s banderijima mu je istih plemića pošlo za rukom u ožujku preoteti od uzurpatora Banića utvrdu i vlastelinstvo Brezovicu.⁵¹ Odnosi su se sa Zapoljinom stranom posve zaoštrili tijekom gore opisanih sukoba oko Klisa s vojskama Alvizea Grittija. U jeku sukoba s Grittijevim vojskovođama Kružić je godine 1533. pismom upozorio kralja Ferdinanda da mu zagrebački biskup Šimun Erdödy, tada vodeći Zapoljin čovjek u Slavoniji, nudi niz pogodnosti i privilegija ako prizna Zapolju za svojega kralja.⁵² Događaji koji su slijedili pokazali su, međutim, da je Kružićevo pismo bilo samo jedno u nizu njegovih pritisaka na Ferdinanda kako bi iznudio bilo kakvu pomoć Klisu te da posredno sročena prijetnja nije uistinu imala nikakva dubljeg značenja. Ferdinand ipak nije bezuvjetno vjerovao Kružiću iako se tijekom svih proteklih godina mogao uvjeriti u njegovu odanost. U veljači 1535. je po Ferdinandovu nalogu, naime, Kružićev čovjek Antun Tadiolović bio uhićen i ispitivan u Rijeci. Kružića se sumnjičalo da je već neko vrijeme u tajnim pregovorima s kraljem Ivanom Zapoljom te s Francuskom, Venecijom i Sv. stolicom uperenim protiv kuće Habsburg, ali dugotrajna ispitivanja Tadiolovića

⁴⁹ ACK, dok. 220, str. 224; HV, dok. 533, str. 677-680.

⁵⁰ Sanudo *APJ*, sv. 12, str. 304. Usp. također: HV, dok. 534, str. 680-682; isto, dok. 536, str. 686; isto, dok. 539, str. 688-689; isto, dok. 540, str. 689-690; Stjepan Ivšić (prir.), *Neke isprave iz bečkog arkiva, VZA*, sv. 17, Zagreb 1915., dok. 8, str. 258-259; HV, dok. 546, str. 697-698; isto, dok. 550, str. 700-702; Perojević, *Petar Kružić*, str. 92-93, bilj. 38; Jurković, *Pop Šimić, opat molstira sv. Petra u šumi*, str. 124-125.

⁵¹ AC RCDS 1, dok. 141, str. 211-213; isto, dok. 143, str. 214-216; isto, dok. 147, str. 223-224.

⁵² Kružiću je biskup Šimun Erdödy nudio i povrat Brezovice, koju je ovaj zauzeo čim se Kružić iz Slavonije vratio u Klis i od tada ju silom držao: usp. MHabs 2, dok. 154, str. 143; isto, dok. 159, str. 147-149; isto, dok. 161, str. 149-150.

nisu dokazala osnovanost optužaba, pa je pušten ujesen iste godine.⁵³ Čini se da je, ako je i bilo nešto istine u Ferdinandovim sumnjama, Tadiolović imao na navedenim dvorovima vrlo ograničenu zadaću prikupljanja novčane i materijalne pomoći za Klis, a nikako vođenje kakvih političkih pregovora ili sklapanje kakvih političkih saveza.

Uz takva, više ili manje, otvorena uključivanja u politički život Kraljevstva, Kružić je više puta uporabio diplomaciju kako bi osigurao sredstva za obranu i opstanak Klisa. Ključni partner u tim naporima nije mu bio dvor u Budimu i potom dvor u Beču, već je to bila Papinska kurija, koja mu je redovito bila jedinim izvorom financijske podrške i političkim zaledem u kriznim kliškim trenucima. Dodiri su s papama bili osobito česti 1530-ih i ostvarivani su preko Kružićevih poslanika ili papinih ljudi od povjerenja (među kojima je najutjecajniji bio skradinski i potom trogirski biskup Toma Niger), a i Kružić je osobno putovao papi u Rim u srpnju 1532. i kolovozu 1534..⁵⁴ Papinska kurija nije, ipak, bila jedina s kojom je Kružić održavao kontakte. Svoje je službenike često slao Ivanu Katzianeru, Erazmu Saueru i Ivanu Ričanu, kolegama zapovjednicima na hrvatskoj sekciji protuosmanskoga obrambenog sustava, koji su s obzirom na bečki dvor poput njega samostalno donosili vojne odluke i ponajčešće se sami brinuli o logističkim i novčanim potrebama vlastitih postrojba.⁵⁵ Pokušavao je Kružić ugovarati i s Mlečanima vojne i barem trgovačke sporazume, ali su uspjesi takvih diplomatskih napora ovisili isključivo o mletačkoj dnevnoj politici prema Osmanskom Carstvu i, što je najgore, nepovratno su se pogoršali pojavom Alvizea Grittija na političkoj sceni zaleđa mletačkog Splita i Trogira.⁵⁶

Iako je, kao što je opisano, Kružić bio vojni zapovjednik, a ne političar, učestalo je bio objektom diplomatskih intervencija sviju strana uključenih u sukobe oko Klisa.

⁵³ Isto, dok. 238, str. 226-235; isto, dok. 252, str. 246-247.

⁵⁴ Poslanici Petra Kružića zabilježeni su kronološkim redom u: Jelić (prir.), Dvanaest izprava, dok. 7, str. 168; isto, dok. 9, str. 168-169; MHabs 2, dok. 39, str. 29-30; Jelić (prir.), Dvanaest izprava..., dok. 12, str. 170; MHabs 2, dok. 160, str. 149; isto, dok. 230, str. 219-220; isto, dok. 231, str. 220-221; isto, dok. 232, str. 221; isto, dok. 233, str. 222; isto, dok. 238, str. 226-235; papini poslenici u: MHabs 1, dok. 368, str. 352-353; Jelić (prir.), Dvanaest izprava, dok. 8, str. 168; Ferencz Kollányi (prir.), Regesták a római és parmai levéltárakból, *Történelmi tár*, uj folyam 6 (Budimpešta 1905.), str. 324; Jelić (prir.), Dvanaest izprava, dok. 11, str. 169; MHabs 2, dok. 138, str. 125-127; Theiner, MSlav 1, dok. 845, str. 619; isto, dok. 846, str. 619-620; MHabs 2, dok. 232, str. 221; Toma Niger u: Theiner, MSlav 1, dok. 834, str. 609-611; Petar Kružić osobno u: Jelić (prir.), Dvanaest izprava, dok. 10, str. 169; MHabs 2, dok. 252, str. 246-247.

⁵⁵ Katzianer: Arhiv Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti [dalje: AHASU] D-XXVIII-39; MHabs 1, dok. 334, str. 326-327; isto, dok. 342, str. 333-334; isto, dok. 346, str. 336; isto, dok. 362, str. 349; isto, dok. 365, str. 350; isto, dok. 366, str. 351; isto, dok. 501, str. 466-467; isto, dok. 421, str. 397; MHabs 2, dok. 22, str. 15; isto, dok. 44, str. 33; isto, dok. 55, str. 42-43; Sauer: MHabs 2, dok. 140, str. 128-129; isto, dok. 148, str. 137-138; isto, dok. 190, str. 174-176; isto, dok. 197, str. 180; Ričan: AHASU D-XXIX-65; MHabs 2, dok. 290, str. 283-284.

⁵⁶ MHabs 1, dok. 301, str. 297-298; MHabs 2, dok. 124, str. 107-108; isto, dok. 139, str. 127-128; isto, dok. 159, str. 147-149; isto, dok. 238, str. 226-235.

Najviše je takvih slučajeva bilo povezano s mletačkim i u manjoj mjeri s osmanskim pokušajima da se zaustave Kružićevi pljačkaški pohodi i prepadi na njihove teritorije i brodove.⁵⁷ No, jedina za Kružića i Klis ozbiljnija posljedica, koju je prouzročila osmanska diplomacija nezadovoljna Kružićevim prisvajanjem njihova stila ratovanja, dogodila se u svibnju 1534. kad Sulejman Veličanstveni nije htio uključiti u sporazum o primirju s Ugarsko-Hrvatskim Kraljevstvom Nikolu Šubića Zrinskoga i Petra Kružića. Sultan je Ferdinandovu poslanstvu objasnio da ne drži Kružića kraljevim službenikom, već ga smatra "velikim i osobitim razbojnikom" na granici Carstva, kojega ponajprije podupire rimski papa.⁵⁸ Koliko je god s te strane Zrinskomu i Kružiću bio otežan položaj, toliko je s druge strane upravo takvo stajalište Porte uvećavalo, osobito Kružićevu, slavu nepopustljiva i odlučna protuosmanska borca na Granici kršćanstva.

Kružićeve adoptivne, bračne i poslovne veze

Oslon na vojne službe kao primarne izvore uz pomoć kojih je Petar Kružić osiguravao društvenu stabilnost, ali i financijsku sigurnost egzistencije svoje obitelji, koja je od samih početaka bila ustvari silom raseljena obitelj, nije bila jedinom njegovom strategijom preživljavanja i opstanka pred uništavajućim strojem osmanske vojne sile. Vrlo je važnu ulogu u Kružićevu životu imalo i stvaranje veza i prijateljstava s plemićima njegova uljudbenoga kruga, a tu se, prije svega, misli na krug onih koji su trpeći prognaništvo poput Kružića, ustrajavali u obrani matičnih prostora prihvaćajući raznorazne vojne službe na Granici. Najvažnija veza među svim koje je ostvario za života, jest ona s kolegom u kapetanstvu Senja i Klisa, Grgurom Orlovčićem.

Adoptivne veze

Grgur Orlovčić potekao je iz dobrostojeće plemenite obitelji (*egregii*) koja je posjedovala grad i utvrdu (*castrum*) Čovku u gornjem Pounju, dakle grad smješten nešto sjevernije od rodnoga Kruga Petra Kružića.⁵⁹ Nakon službe kraljevskoga kaštelana

⁵⁷ Protesti osmanskih predstavnika vlasti: AC RCDS 1, dok. 242, str. 322; MHabs 2, dok. 200, str. 183-184; isto, dok. 213, str. 198-200; isto, dok. 259, str. 252-252; isto, dok. 260, str. 253-255; MHabs 1, dok. 487, str. 456-457; MHabs 2, dok. 264, str. 258-259; isto, dok. 265, str. 259-260; isto, dok. 270, str. 264-265; isto, dok. 272, str. 266-267; isto, dok. 280, str. 273-275; protesti mletačkih predstavnika vlasti: MHabs 2, dok. 259, str. 252-252; isto, dok. 260, str. 253-255; MHabs 1, dok. 487, str. 456-457; MHabs 2, dok. 264, str. 258-259; isto, dok. 265, str. 259-260; isto, dok. 270, str. 264-265; isto, dok. 272, str. 266-267; isto, dok. 280, str. 273-275; isto, dok. 283, str. 277; isto, dok. 285, str. 279; AHASU D-XXIX-65; MHabs 2, dok. 290, str. 283-284; AHASU D-XXIX-67; MHabs 2, dok. 292, str. 285-286; isto, dok. 337, str. 332-333.

⁵⁸ Matija Mesić, *Život Nikole Zrinskoga*, Zagreb 1866., str. 45-46; Perojević, *Petar Kružić*, str. 159-160, bilj. 93.

⁵⁹ Grgurov je otac Juraj, primjerice, bio izaslanik bana Ladislava od Egervára god. 1491. kralju Vladislavu II. Jageloviću, a godinu kasnije sudjelovao je kao predstavnik Hrvatskog sabora u radu Ugarskog sabora.

Ripča, tvrđave od strateške važnosti za obranu Bihaća, Grgura je 1521. kralj Ludovik II. imenovao kapetanom Senja i poslao ga Jeronimu Peteliniću kao sudruga u službi.⁶⁰ No, uskoro su izbila na vidjelo nezadovoljstva Senjana i Otočana Petelinićevom višegodišnjom upravom, pa je kralj na njegovo mjesto i Orlovčiču kao sukapetana imenovao Petra Kružića.⁶¹ Samo tri godine kasnije, senjski su se kapetani međusobno posvojili kao braća i zaključili ugovor o uzajamnom nasljedstvu svih do tada stečenih imanja i svih koja će braća tek steći u slučaju da obitelj kojega od njih izumre po muškoj liniji nasljeđivanja.⁶² Odluka je o adopciji najvjerojatnije bila samo prirodnom posljedicom njihova međusobnog odnosa izgrađenoga na vojnoj solidarnosti, te na raseljeničkoj sudbini plemića slična društvenog statusa i istoga zavičajnog podrijetla, koji su s obiteljima pronašli utočište unutar sigurnih zidina grada Senja. U to su vrijeme, uza sve te zajedničke dodirne točke, obojica bili i jedinim preostalim muškim pripadnicima vlastitih obitelji te stoga i jedinim nasljednicima obiteljskih baština⁶³ i, premda su obojica bili već oženjeni plemkinjama rodom iz krajeva poprilično udaljenih od njihova Pounja,⁶⁴ zanimljivo je da su obojica već imala malodob-

skog sabora (Perojević, *Petar Kružić*, str. 51, bilj. 2). Posljednji je put u poznatim izvorima zapisan god. 1493., kad je zajedno sa suprugom Klarom, bratom Dujmom i bratovljevom suprugom Uršulom hodočastio u Rim i pristupio tamošnjoj bratovštini Sv. Duha (Ivan Črnčić (prir.), *Nekoliko južnih Slovienu zapisanih od 1478. do 1520. godine u bratštinu Sv. Duha u Rimu*, *Starine JAZU*, sv. 15, Zagreb 1883., str. 172). Grgurov je stric Dujam pak živ i djelatan još 1505. kao kaštelan Sokola, Ripča i Bilaja, utvrda koje su tada pripadale udovici hercega Ivana (Ivaniša) Korvina, Beatrici Frankapan. Samo pet godina kasnije, odmah nakon Beatricine smrti, kralj je Vladislav darovao Sokol Grguru, njegovu bratu Stjepanu i njihovu stricu Dujmu (Samu Barabás – Lajos Thallóczy (prir.), *Codex diplomaticus comitum de Frangepanibus – A Frangepán család oklevéltára* [dalje: CDF], köt. 2, MHH–D 38, Budimpešta 1913., dok. 257, str. 261-262). Stjepan i Dujam se pojavljuju 1512. i 1513. kao kapetani Ripča (Lajos Thallóczy – Sándor Horváth (prir.), *Codex diplomaticus partium Regno Hungariae adnexarum. Comitatum: Dubicza, Orbász et Szana (1244-1710)* [dalje: CD DOS], MHH–D 36, Budimpešta 1912., dok. 20, str. 349; isto, dok. 24, str. 352), ali je već 1516. jedino Grgur naveden u sačuvanu dokumentu kao posjednik gradova i vlastelinstava Ripač i Sokol; usp. CD DOS, dok. 26, str. 353-354; Jurković, *Prozopografska analiza "teštamenta"*, str. 384.

⁶⁰ ACK, dok. 205, str. 207-208.

⁶¹ Perojević, *Petar Kružić*, str. 51; Jurković, *Pop Šimić, opat molstira* sv. Petra u šumi, str. 117-118.

⁶² Original ugovora pisan glagoljicom pred kanonicima Senjskoga kaptola nije sačuvan, ali je glagoljički prijepis ovjeren 1526. pred istim kaptolom objavio Kukuljević (ACK, dok. 210, str. 212-213). Taj je ugovor potvrdio i kralj Ferdinand u veljači 1535.; usp. MOL, A, LR 1, str. 260.

⁶³ Grgurov se brat Stjepan prestao pojavljivati nakon 1513. u izvornomu pisanom materijalu, a od Kružića se, osim Petra, redovito spominju jedino Petrove sestre; usp. Jurković, *Prozopografska analiza "teštamenta"*, str. 384.

⁶⁴ Grgurova je supruga Marta Husonhazon od Morhátszántóa potekla iz okrilja stare ugarske obitelji iz županije Bodrog (usp. MOL, A, LR 1, str. 266-269; LR Bojničić, dok. 57, str. 240-244.), a za Petrovu se suprugu Jeronimu dugo vjerovalo da je potekla iz ugledne i dobrostojeće slavonske obitelji Vragovića od Maruševca s matičnim posjedima u Varaždinskoj županiji (usp. Perojević, *Petar Kružić*, str. 53). I osobno sam prihvaćao takvo uvjerenje ne provjeravajući tvrdnje starijih i uglednih povjesničara (usp. Jurković, *The Fate of the Croatian Noble Families*, str. 102, bilj. 274; isti, *Prozopografska analiza "teštamenta"*, str. 383, bilj. 10; isti, *Pop Šimić, opat molstira* sv. Petra u šumi, str. 124), međutim, cijenjeni me je genealog Pavao Maček nedavno upozorio da on nije proučavajući rodoslov obitelji

nu djecu. Unatoč tim činjenicama bili su, s obzirom na njihov izbor vojne profesije i karijere, svjesni opasnosti izumrća svojih obitelji po muškoj liniji u slučaju pogibije jednoga od njih, pa su međusobnim posvojenjem zapravo jamčili sigurnu egzistenciju i pravo na uživanje svih stečenih dobara svojim suprugama i kćerima, koja će im svojom zaštitom omogućiti preživjeli adoptivni brat. Takav se pretpostavljeni razvoj događaja uistinu i zbilo u slučaju Orlovčičeve obitelji, kad je ovaj poginuo u bitki na Mohaču ostavivši suprugu Martu i maloljetnu kćer Katarinu. Poštujući međusobni ugovor, Kružić je postao službenim zaštitnikom ne samo udovice i kćeri svojega adoptivnog brata već i svih njegovih baštinskih i do tada novostečenih imanja.⁶⁵ Njegova se predanost zadaći zaštitnika može bez poteškoća prepoznati u postupcima koji su uskoro slijedili. Kralj mu je Ferdinand već 1529. god., primjerice, darovao baštinski grad i utvrdu Orlovčića, Sokol, i to na temelju izumrća obitelji po muškoj lozi (*defectum seminis*),⁶⁶ ali Kružić nikad nije osporio vlasništvo nad Sokolom Grgurovoj udovici, odnosno Grgurovoj kćeri. Štoviše, Orlovčičeva je udovica Marta, bez ikakvih Kružićevih zapreka, početkom veljače 1534. utanačila bračni ugovor s Pavlom Kerečenijem (Kerecsenyi) za svoju kćer Katarinu i Pavlova sina Ladislava, u kojemu je među inim posjedima Katarinina miraza naveden i Sokol u Kninskoj županiji.⁶⁷ Prijenos vlasništva nikad nije doveden u pitanje, pa se Ladislav Kerečenji i nakon Katarinine smrti pojavljuje kao vlasnik Sokola.⁶⁸ Kao drugi primjer dobrih odnosa između Petra Kružića i Marte Orlovčić može poslužiti njihovo zajedničko upravljanje vlastelinstvom Brezovica. Ne postoje vijesti koje bi govorele o ikakvoj svađi ili nesporazumima oko diobe dobara ili prihoda tog vlastelinstva u Križevačkoj županiji, a koji su Petar i Grgur zajednički dobili u studenom 1524. od kralja Ludovika II. Jagelovića.⁶⁹ Navedeni primjeri Kružićeva ponašanja i odnosa prema članovima pobratimske obitelji Orlovčića nedvojbeno potvrđuju uzajamno vrlo visoko poštovanje i povjerenje koje su Petar i Grgur osjećali i iskazivali u vrijeme sklapanja adoptivnog ugovora, ali i Kružićevo dosljedno pridržavanje odredaba ugovora da kao preživjeli pobratim časno i viteški odradi ulogu zaštitnika obitelji pokojnoga adoptivnog brata.

Vragovića od Maruševca, naišao u izvornim ispravama ni na kakvu Jeronimu Vragović udanu za Petra Kružića. Stoga sam krenuo u provjeru Perojevićeve, ispostavilo se, pretpostavke, a ne tvrdnje i odista nisam mogao pronaći Petrovu suprugu Jeronimu među Maruševčkim Vragovićima.

⁶⁵ Usp. MHabs 1, dok. 150, str. 137.

⁶⁶ Usp. MOL, A, LR 1, str. 159; LR Bojničić, dok. 32, str. 198.

⁶⁷ MOL, A, LR 1, str. 266-269.

⁶⁸ God. 1553., nekoliko godina nakon Katarinine smrti, Ladislav je prodao utvrdu i grad Sokol kralju Ferdinandu u svoje, te u ime njegova i Katarinina sina Kristofora, koji je u to doba još uvijek bio maloljetan (usp. LR Bojničić, dok. 157, str. 107-108). Više se detalja o Kerecsenyijima može vidjeti u: Hrvatski državni arhiv [dalje: HDA], B1.2 – Obiteljski i osobni arhivski fondovi, 727 – Obitelj Kerečeni – Zelina (1533.-1644.); HDA, C 888 – Rodoslovlja (XVI.-1930.), kut. 1, "Kerecheny", fol. 3-4; MOL, E 201 – Collectio Kukuljeviciana (1238-1759), fasc. 7.

⁶⁹ MOL, A, LR 1, str. 36-37; LR Bojničić, dok. 1, str. 180-182.

Bratimska veza s Grgurom Orlovčićem nije bila i jedina Kružićeva veza takve vrste. Drugi je njegov adoptivni brat bio Marko Maroić-Marulić, svećenik i kanonik kaptola u Senju. Razlozi koji su ponukali tu dvojicu da prihvate pobratimstvo su s jedne strane vrlo različiti, ali s druge i vrlo slični razlozima međusobne adopcije Orlovčića i Kružića. Na prvomu je mjestu prepoznatljivo da zajedničko uživanje do tada stečenih dobara nije imalo osobitu ulogu u Kružićevoj odluci da postane Maroić-Marulićevim posvojenim bratom, te da za razliku od Orlovčića kanonik Maroić-Marulić nije profesionalno pripadao vojnoj eliti, dakle istomu socijalnom krugu adoptiranoga Kružića. No, relativno visoki položaj unutar crkvenih struktura vlasti u Senju, gradu u kojemu je Kružić tada uz Orlovčića službovao kao kraljev vojni zapovjednik, mogao je biti jednim od motiva koji su potakli Kružića na taj potez.⁷⁰ Podrijetlo Maroić-Marulića je također moglo biti faktorom njihova približavanja. Maroić-Marulić je bio rodom iz Kninske županije i nakon pada Knina 1522. dijelio je sudbinu kninskih silom raseljenih osoba, te je stoga vrlo vjerojatno kao pripadnik visokoga klera Kninske biskupije poput mnoge subraće sa zahvalnošću prihvatio zaštitu i domaćinstvo Senjskoga kaptola.⁷¹ Preživjevši gubitak rodne županije i iskusišiši prognaničke dane, pokazivao je i više razumijevanja za probleme s kojima su se suočavale obitelji raseljenih plemića. Upravo je zato Kružić i bio zainteresiran za pomoć koju mu je Maroić-Marulić mogao pružiti ne samo prilikom privikavanja na život u senjskomu gradskom okružju nego i u trenucima kad mu je trebala pomoć učenoga čovjeka u ispunjavanju raznih diplomatskih misija. Naime, koristeći se posredničkim uslugama Maroić-Marulića, Kružić je izgradio pravu mrežu suradnika koji su mu osiguravali nesmetan pristup najvišim predstavnicima vlasti Katoličke crkve i one unutar Kraljevstva, ali i one u susjednim državama, pa sve do Rimske kurije, a na koje se u najvećem broju kritičnih trenutaka opstanka Senja i Klisa s povjerenjem mogao osloniti.⁷² I zaista, te su vlasti pokazivale veliku osjetljivost kad je bila u pitanju direktna i brza pomoć braniteljima kršćanstva u borbi sa "zakletim neprijateljem jedine i prave vjere".⁷³ Marko Maroić-Marulić bio je i Kružićevim posred-

⁷⁰ Maroić-Marulić je imenovan senjskim kanonikom najvjerojatnije uz pomoć svojega prezimenjaka, možda i rođaka, Ivana, koji je također bio kanonikom, ali i vikarom senjskog biskupa: usp. ACK, dok. 205, str. 208.

⁷¹ MHabs 2, dok. 238, str. 228-229.

⁷² Prema svedočenju Petrova kaštelana Lupoglava Antuna Tadiolovića, Marko Maroić-Marulić je vrlo često putovao u Veneciju i Rim. Na tim je putovanjima redovito navraćao u Lupoglav, gdje je prepuštao domaćinima svoje konje na čuvanje, dok bi on nastavio put za Italiju brodom (MHabs 2, dok. 238, str. 229). Kao senjski i kasnije zagrebački kanonik, Marko je mogao imati vrlo dobre odnose s vodećim ljudima tih biskupija, ali i s predstavnicima vlasti susjednih biskupija.

⁷³ Kakvo je povjerenje u pomoć Sv. stolice imao Kružić pokazuje i primjer iz srpnja 1534., kada ga je neposredno prije njegova puta papi Klementu VII., Maroić-Marulić iz Rima obavijestio preko Antuna Tadiolovića da je papa bolestan. Kružića ta vijest ipak nije pokolebala da osobno krene za Rim. No, tijekom je putovanja saznao da je papa umro, a potom se i on razbolio na povratku u Klis jedva preživjevši višemjesečnu "groznicu", koju je odležao u Anconi; usp. MHabs 2, dok. 231, str. 220-221; isto, dok. 238, str. 229; Perojević, *Petar Kružić*, str. 161-162.

nikom u kontaktima s raznim svjetovnim predstavnicima vlasti upletenim u politička i ratna zbivanja tijekom sukoba Ferdinanda Habsburškoga i Ivana Zapolje, jer je kao kanonik kaptola u Senju i kasnije u Zagrebu pripadao skupinama visokoga svećenstva odanim Zapoljinim pristašama, senjskom biskupu Franji Jožefiću i zagrebačkom Šimunu Erdödyju.⁷⁴ Preko Maroić-Marulića je, dakle, Kružić često pokušavao osigurati novčanu i materijalnu pomoć potrebnu za obranu Klisa, osobito onih strana koje su prema Habsburgovcima bile nepovjerljive.

Bračne veze

Osim adoptivnih veza i stvaranja mreže poslovnih i prijateljskih odnosa, za društveno je napredovanje i osiguranje sredstava nužnih za egzistenciju obitelji važnu ulogu u životu Petra Kružića i članova njegove obitelji imala i bračna strategija, kojom se Kružić koristio prilikom vlastite ženidbe i udaje sestara.⁷⁵

Prva poznata vijest o Kružićevu braku zabilježena je tek u dokumentu iz studenoga 1529. iako je i iz tog dokumenta posve jasno da je brak s Jeronimom morao biti sklopljen najkasnije oko 1520. godine.⁷⁶ Nažalost, ništa se sa sigurnošću ne može reći o podrijetlu Jeronime iako se dugo vjerovalo da je pripadala uglednoj obitelji slavonskih plemića Vragovića od Maruševca u Varaždinskoj županiji.⁷⁷ Koja god da je bila njezina obitelj i odakle god da je potjecala, Jeronima je živjela s mužem i djecom u Senju i sve što je Kružić dobivao kraljevskim donacijama u Slavoniji, dakle zonama koje su bile u manjoj mjeri ugrožene ratnim operacijama prije Mohačke bitke, moglo je biti dobrim izlazom u slučaju krajnje nužde, ali ne i trajnim rješenjem dok je Kružić služio u Klisu i Senju.⁷⁸ Njegov interes za Slavoniju, međutim, nije bio slučajan. Poput mnogih hrvatskih plemića prepoznao je u srednjovjekovnoj Slavoniji prostor opstanka ne samo obitelji nego i Hrvatske, pa je do dinastičke krize težio osigurati stečena slavonska imanja (osobito vlastelinstvo Brezovicu) na kojima bi mu budući

⁷⁴ AC RCDS 1, dok. 47, str. 60; isto, dok. 49, str. 67; Ivšić (prir.), *Neke isprave iz bečkog arkiva*, dok. 8, str. 258-259; MHabs 2, dok. 238, str. 226-235.

⁷⁵ V. prilog "Genealogical Table of the Kružići" u: Jurković, *Fate of the Croatian Noble Families...*, str. 366-369; isti, *Prozopografska analiza "teštamenta"*, str. 418.

⁷⁶ Bogoljub Krnic (prir.), *Darivanja kralja Ferdinanda I. za Hrvatsku u god. 1527. do 1529.*, VZA, sv. 10, Zagreb 1908., dok. 26, str. 10; isto, dok. 27, str. 10-11; Perojević, *Petar Kružić*, str. 109-110, bilj. 79-80.

⁷⁷ Usp. gore bilj. 64.

⁷⁸ U trenutku kad je priskrbio dovoljno siguran i prikladan posjed (vlastelinstvo, dvorno mjesto i grad Lupoglav), preselio je sve članove svoje uže obitelji u to istarsko mjesto. Sljedeći su važni kriteriji u odabiru mjesta obiteljskog života bile udaljenosti, prostorna i vremenska, od mjesta Kružićeve službe. On je u slučaju potrebe mogao vrlo brzo iz Lupoglava doploviti u Klis, ali jednako tako i održavati veze s vlastima u Beču i Požunu, potom s Mlecima i Rimom. Stoga je i Jeronima spomenuta kao gospodarica i upraviteljica Lupoglava 1530. i 1534., kad je Petar većinu vremena provodio u Klisu (MHabs 1, dok. 421, str. 397; MHabs 2, dok. 213, str. 200). Jeronima je umrla u Lupoglavu nešto prije Petrove pogibije pod Klisom.

naraštaji obitelji gradili egzistenciju. Igram se raznoraznih okolnosti to nije dogodilo, ali su mu Vragovići Maruševečki i nakon Mohačke bitke bili glavnim izvorom informacija o trenutačnom vojno-političkom stanju u Slavoniji, kao i pouzdanim jatacima koji su se brinuli o njegovim poslanicima i ostalim službenicima s diplomatskim zadaćama na putu za Budim, Požun ili Beč.⁷⁹

Za razliku od Kružićeva, brakovi se njegovih sestara mogu kroz izvorno gradivo pratiti bez teškoća. Vrlo važnu ulogu u kreiranju kruga lojalnih pomagača i pristaša imali su u Kružićevu životu i brakovi njegovih sestara. Sestra Margareta se udala za jednoga od familijara knezova Zrinskih, Ivana Vidasića od Svinice. Vidasićev je patrimonij bio u području gornjeg toka rijeke Gline, dakle u susjedstvu Kružićeva patrimonija, Kruga.⁸⁰ Druga se sestra, Katarina, udala za Kristofora Gusića, člana plemenitog roda Mogorovića,⁸¹ a suprug je treće sestre Klare bio Mihael Budišić, koji je pripadao Vrhovcima, brojnom ogranku istoga plemenitog roda Mogorovića u Lici.⁸² Sve su te sestre pošle za plemiće slična društvenog statusa, rodom sa susjednih i

⁷⁹ Antun Tadiolović je otvoreno i nedvosmisleno izjavio istražnom povjerenstvu da je Kružićev šurjak Vragović u svom Maruševcu pružao utočište Kružićevim poslanicima koji su putovali u Austriju i Ugarsku (usp. MHabs 2, dok. 238, str. 226-235). Nije naodmet pripomenuti da su Vragovići rabili Lupoglav i kao sigurno obiteljsko pribježište za članove obitelji nemoćne ili nesposobne za vojnu službu. Tako je Kružićeva sestra Helena udana za Vragovića sa svojom djecom provodila u Lupoglavu sve one godine u kojima su domicilna imanja Vragovića bila prvom zonom ratnih operacija za trajanja građanskog rata i osmanskoga pritiska; usp. Jurković, Prozopografska analiza "teštamenta", str. 383-387 i 408-410.

⁸⁰ Usp. MOL, A, LR 3, str. 601. Više detalja o Vidasiću i njegovoj ulozi u povijesti obitelji Kružića nakon Petrove pogibije pod Klisom v. u: Jurković, Prozopografska analiza "teštamenta", str. 388-390.

⁸¹ Gusići su članovi obitelji plemenitog roda Mogorovića iz Like. U drugoj polovici 15. st. započeli su od svojih gospodara knezova Kurjakovića Krbavskih kupovati pozamašne zemljišne čestice u zaleđu Zadra (usp. Državni arhiv u Zadru [dalje: DAZD], Spisi zadarskih bilježnika [dalje: SZB], Gregorius de Bosco, b. I, fasc. I/8, s.p.; DAZD, Spisi mletačke vladavine, Dukale i terminacije, vol. II, dok. 840, str. 102-103; AHAZU, B – Ostavštine, XV – Privatne ostavštine, 25 – Ostavština Radoslava Lopašića, F – Razni rukopisi i prijepisi, II – Prijepisi, 1c; DAZD, SZB, Hieronimus Vidolich, b. I, fasc. I/13, *Instrumenti*, s.p.; DAZD, SZB, Iohannes de Monferreto, b. I, fasc. III, s.p.) i kasnije su, na samomu kraju 15. i početku 16. st., kao sljedbenici i familijari Frankapana uspjeli pribaviti posjede u Gackoj i Modruškoj županiji (usp. CDF 2, dok. 167, str. 171; Đuro Šurmin (prir.), *Acta Croatica – Hrvatski spomenici I, od 1100-1499., Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium*, vol. 6, Zagreb 1898., dok. 208, str. 313-314; CDF 2, dok. 238, str. 242-243). Pored takvih služba, Gusići su također bili uključeni kaoiskusni ratnici i u sastav postrojba protuosmanskoga obrambenog sustava (usp. CDJ, dok. 67, str. 114). Pripadali su, dakle, kao i Petar Kružić istom krugu plemića izravno uključenih u kraljevske obrambene snage na granici s osmanskim Bosnom; usp. Jurković, Prozopografska analiza "teštamenta", str. 393-395.

⁸² Usp. CD DOS, dok. 14, str. 337-339; Radoslav Lopašić, *Bihać i bihačka krajina*, Zagreb 1890., dok. 6, str. 239-240; Ferdo Šišić (prir.), Rukovet spomenika o hercegu Ivanišu Korvinu i o borbama Hrvata s Turcima (1473-1496), *Starine JAZU*, vol. 38, Zagreb 1937., dok. 1, str. 118-120; Ivan Kukuljević Sakcinski (prir.), *Rapporti della Republica Veneta con Slavi meridionali. Brani tratti dei diari manoscritti di Marino Sanudo APJ*, sv. 5, Zagreb 1859., str. 126; isto, *APJ*, sv. 6, Zagreb 1863., str. 209; AHAZU, B-XV-24-I-2, 15-18; Krnic (prir.), *Darivanja kralja Ferdinanda*, dok. 24, str. 9; isto, dok. 40, str. 13; AHAZU, B-XV-25-B-IV, 164, fol. 1'; Jurković, Prozopografska analiza "teštamenta", str. 391-393.

dobro znanih prostora plemstvu Nebljuške županije i, važno je istaknuti, za vojskovođe, koji su slavu stekli poput brata im Petra u borbama s Osmanlijama. Svi su pripadali kraljevoj ili pratnjama hrvatskih magnata koje je Kružić trebao i na koje se oslanjao u svojim vojnim, ali i diplomatskim aktivnostima. Kružićevi su šurjaci, ali i Kristoforov otac Ivan Gusić kao i Vragovići, ugošćavali i pomagali njegova poslanstva na putu za Budim, Požun i Beč,⁸³ a Ivan je Gusić čak prihvatio i službu potkapetana Senja u doba kada Kružić mora konačno odlučiti kojoj će se strani priključiti u dinastičkom sukobu i već razbuktalomu građanskom ratu.⁸⁴ Ipak, najutjecajnija među Kružićevim sestrama bila je Helena, udana za Jurja Vragovića od Maruševca.⁸⁵ Upravo je ona s mužem preuzela odgovornost vodstva materijalnom baštinom pokojnoga brata kako bi osigurala budućnost njegovim sinovima, legitimnomu Jurju i izvanbračnom Ivanu.⁸⁶

Poslovne veze

Koliko god da su spomenute adoptivne i svojtanske veze bile važne, one u uspostavi mreže podupiratelja i sljedbenika Petra Kružića nisu bile i najvažnije. Od primarne je važnosti bila izgradnja moćne, velike i odane družine u kojoj su članovi bili međusobno i uz Kružića vezani vojnim službama, ali i solidarnošću ljudi slična socijalnog položaja, sudbine i istovjetnih životnih svjetonazora – u kojoj su članovi bili raseljeni hrvatski i bosanski plemići. Početni su nukleus Kružićeve pratnje činili prognani plemići s prostora srednjovjekovne Bosne, potom Cetinske županije i županija susjednih Klisu ili pak Kružićevu Nebljuhu.⁸⁷ Većini su njih u kasnijim periodima Kružićeva vodstva obrane Klisa povjerene odgovorne administrativne i vojne službe Lupoglavске gospoštije i Kliške kapetanije.⁸⁸ Toj su se skupini potom priklju-

⁸³ Usp. MHabs 2, dok. 238, str. 226-235.

⁸⁴ Ivšić (prir.), Neke isprave iz bečkog arkiva, dok. 8, str. 258-259.

⁸⁵ Usp. MHabs 2, dok. 348, str. 343; isto, dok. 355, str. 351; Kollányi (prir.), Regesták, str. 336; Stjepan Ivšić (prir.), Hrvatski glagolski "teštament" Jelene, sestre Petra Kružića iz godine 1541, *Narodna starina*, knj. 7/16, Zagreb 1928., str. 10-12; v. također: Perojević, *Petar Kružić*, str. 202-207; Jurković, *Prozopografska analiza "teštamenta"*, str. 383-387 i 395-396.

⁸⁶ Usp. HDA, B 1.2, 737, fasc. I, br. 2-2b; Alfred Makanec (prir.), Ivan Kružić. Pozakonjenje i podjeljivanje plemstva nezakonitomu sinu kliškoga junaka Petra Kružića, *Obzor*, god. 75, br. 215, Zagreb 1934., str. 1-2; Emilij Laszowski (prir.), Popis i procjena dobara kneza Stjepana Frankopana – Ozaljskoga god. 1558., *Starine JAZU*, vol. 30, Zagreb 1902., str. 178; Emilij Laszowski (prir.), *Monumenta historica liberae regiae civitatis Zagrabiae metropolis regni Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae* [dalje: MHZ]. *Documenta: 1564–1590.*, vol. 15, Zagreb 1937., dok. 107, str. 105-106; MOL, A, LR 4, str. 263 i 287; MHZ 15, dok. 245, str. 255-256; MOL, A, LR 4, str. 395-396; AHAZU, D-XLIII-72 i 74.

⁸⁷ Toj su skupini pripadali Pavao Dautović od Prusca, Toma Gvozdanović i Radojčići podrijetlom iz Bosne, potom Mihaljevići od Sinja, te Križanići, Dianiševići i Novakovići podrijetlom iz županija susjednih Kružićevoj rodnoj županiji.

⁸⁸ Pavao Dautović je bio upravitelj Lupoglava od 1530. do 1532. (Sanudo *Starine*, sv. 24, str. 184) i Kružićev poslanik papi Klementu VII. god. 1532. (Jelić (prir.), *Dvanaest izprava*, dok. 12, str. 170); Toma Gvozdanović je postao jedan od Kružićevih kaštelana u Klisu od 1532. do 1533. (Sanudo

čili plemići koji su izgubili baštinske posjede predajama ključnih tvrđava obrambenog sustava između Zrmanje i Krke, Knina, Skradina i Ostrovice (1522.-1523.).⁸⁹ Kružićevoj družini se nakon pogibije Grgura Orlovčića priključila i njegova pratnja, kojoj se nije bilo teško prilagoditi Kružićevu stilu djelovanja jer su i do tada sljedbenici dvojice pobratima blisko surađivali.⁹⁰ Najugledniji članovi Orlovčićeve družine su ipak 1529. god. odustali od svojih dotadašnjih služba, jer su nakon Kružićeve ostavke na mjesto senjskoga kapetana radije prihvatili službe u pratnjama hrvatskih i slavonskih aristokrata, odnosno na mjestima bližima stalnim prebivalištima svojih obitelji, negoli se izložili rizicima čuvanja izoliranoga Klisa. Posljednju su skupinu Kružićeve pratnje činili oni plemići koji su u Klis pristigli kasnih dvadesetih i ranih

Starine, sv. 25, str. 114 i 125); Šimun Radojčić, sin Kružićeva bivšeg sljedbenika Jurja, bio je kaštelan Klisa od 1532. do 1534. (Perojević, *Petar Kružić*, str. 137, bilj. 23); Andrija Mihaljević je imenovan na mjesto kancelara gospositije Lupoglav od 1531. do 1533. (MHabs 2, dok. 22, str. 15; Ivšić (prir.), *Hrvatski glagolski "teštament"*, str. 10-12), a prije je bio jedan od Kružićevih poslanika nadvojvodi i kralju Ferdinandu (MHabs 1, dok. 22, str. 22; isto, dok. 106, str. 93-94; MHabs 2, dok. 364, str. 356-358) i Ivanu Katzianeru (MHabs 2, dok. 22, str. 15); Matija Dianišević je bio Kružićev zamjenik na mjestu kapetana Klisa od 1533. do 1534. (Sanudo *Starine*, sv. 25, str. 112); kao i Petar Novaković god. 1522. (Sanudo, *APJ*, sv. 8, str. 152; v. također: Perojević, *Petar Kružić*, str. 60, bilj. 31-32). Za neke je pojedince posve jasno da su pripadali najvišem i najužem krugu ljudi Kružićeva povjerenja, ali se iz poznatih dokumenata ne mogu iščitati podaci o njihovim zaduženjima i zapovjedničkim mjestima u Kružićevoj pratnji, poput Nikole, Pavla i Ivana Križanića (usp. ACK, dok. 205, str. 207-208; isto, dok. 210, str. 212-213). Vrijedno je ipak spomenuti da je njihov otac i stric Ivan na početku Kružićeve vojne karijere u Klisu bio njegov zapovjednik (Emilij Laszowski (prir.), *Monumenta Habsburgica Regni Croatiae Dalmatiae et Slavoniae (1544-1554.)*, vol. 3 [dalje: MHabs 3], *MSSHSM*, vol. 40, Zagreb 1917., dok. 298, str. 344; Lopašić, *Bihać*, str. 165), pa je stoga suradnja novog naraštaja Križanića s Kružićem posve razumljiva.

⁸⁹ Toj su skupini pripadali članovi plemenitih obitelji Jadrijevića, Batalovića i Stipšića iz Skradina, potom Pavao Ugrinović od Roga, već spomenuti Maroić-Marulići i Matija Usnačaćić, koji su imali značajne uloge u Kružićevoj pratnji. Svi su, poput onih iz prve skupine, obnašali različite dužnosti na najvišim i najodgovornijim Kružiću podređenim mjestima uprave u Klisu i Lupoglavu. Nikola Jadrijević je bio Kružićev poslanik u Veneciji (MHabs 1, dok. 301, str. 297-298; MHabs 2, dok. 124, str. 107-108), Rimu (Jelić (prir.), *Dvanaest izprava*, dok. 7, str. 168; isto, dok. 9, str. 168-169) i Beču (MHabs 1, dok. 366, str. 351; MHabs 2, dok. 154, str. 143; isto, dok. 159, str. 147-149), a zatim i kaštelan Lupoglava od 1530. do 1533. (MHabs 1, dok. 301, str. 297-298; isto, dok. 346, str. 336; isto, dok. 366, str. 351; Jelić (prir.), *Dvanaest izprava*, dok. 7, str. 168; isto, dok. 9, str. 168-169; MHabs 2, dok. 124, str. 107-108; isto, dok. 154, str. 143; isto, dok. 159, str. 147-149); Nikola Batalović je također bio Kružićev poslanik (MHabs 1, dok. 365, str. 350), kancelar od 1534. do 1535. (MHabs 2, dok. 238, str. 226-235) i na kraju od 1536. do 1538. kaštelan Lupoglava (MHabs 2, dok. 291, str. 284-285; isto, dok. 412, str. 412-413; isto, dok. 414, str. 414); Antun Stipšić poslanik kralju Ferdinandu god. 1532. (MHabs 2, dok. 139, str. 127-128); Pavao Ugrinović od plemenitog roda Šubića je bio Kružićev zamjenik na mjestu kapetana Senja od 1527. do 1528. (Ivšić (prir.), *Neke isprave iz bečkog arkiva*, dok. 8, str. 258-259) i na kraju Matija Usnačaćić od plemenitog roda Usnačana je bio potkapetan Klisa od 1530. do 1532.; usp. MHabs 1, dok. 365, str. 350.

⁹⁰ Najvažniji i najugledniji među njima su svakako bili Nikola Križanić, Mihael Török, Ivan Novaković, Pavao Slipčić i Ivan Tumpić. Kao Orlovčićevi zamjenici na mjestu senjskih kapetana pojavljuju se Nikola Križanić i Michael Török već 1521. (ACK, dok. 205, str. 207-208), dok su Ivan Novaković, Pavao Slipčić i Ivan Tumpić bili 1524. god. vrlo visoko pozicionirani vojni zapovjednici Senjske kapetanije, dakle, u vrijeme kad su Orlovčić i Kružić sklapali ugovor o međusobnom bratimljenju; usp. isto, dok. 210, str. 212-213.

tridesetih godina 16. st. s osmanskih teritorija.⁹¹ Oslanjajući se na sve te plemenite raseljenike, Kružić je kao izuzetno sposoban vojskovođa s karizmom prirodno, mudrog, časnog i požrtvovnog vođe uspio od sitnoga prognanog plemića dospjeti do mjesta vojne aristokracije Kraljevstva.

Mirno i sigurno dvorno mjesto s novim posjedima

Egzistencijalni je problem s kojim se Petar Kružić kao raseljeni plemić morao nositi bio povezan s pitanjem osiguranja obiteljskoga rezidencijalnog prebivališta (kao i dostojnih prebivališta za obitelji svojih sljedbenika), te s pitanjem osiguranja gospodarskoga i financijskog izvora dovoljnog da podmiruje ne samo troškove života obitelji nego i troškove vojnih operacija koje je planirao ili bivao prisiljen izvesti. Pitanje se novog mjesta života obitelji vjerojatno nametnulo i prije Kružićeva početka vojne karijere u Klisu, do kada je već njegova obiteljska plemensćina u Krugu potpuno opustošena i uništena. Kad je imenovan kapetanom u Senju u tom je gradu smjestio obitelj svjestan da to nije niti može biti trajno rješenje problema. Prvi korak k rješenju učinjen u prosincu 1527. nije se tada činio i konačnim iako je tako za Petra Kružića na kraju ispao. Tada je, naime, s kraljem Ferdinandom sklopio ugovor o zakupu grada, utvrde i gospoštije Lupoglav u Istri za 10 760 zlatnih ugarskih florena⁹² i od tog je trenutka to mjesto postalo višedesetljetnom obiteljskom rezidencijom. Ubrzo je Kružić prestao isticati plemenite pridjevke "od Nebljuha" ili "od Kruga" da bi započeo sve češće i redovitije koristiti se pridjevkom "od Lupoglava", iako mu nikada nije uspjelo domoći se i stvarnog vlasništva nad tom gospoštijom. Pridjevak je ipak trajno ostao u obitelji i prenesen je na Kružićeve sinove. Lupoglav je, dakle, postao udobnim pribježištem, skloništem i prebivalištem ne samo Kružićevoj već i obiteljima njego-

⁹¹ U tu se skupinu Kružićevih sljedbenika mogu pribrojiti Bartolomej Kačić i Antun Tadiolović rodom iz hrvatskih okupiranih teritorija, dok su Toma Gvozdanović, Miloš Parižević i Matija Tvrdošlavić pridošli s prostora osmanske Bosne. Određeno su vrijeme pokušavali opstati pod Osmanlijama, ali su konačno uvidjeli i zaključili da se njihovi vrijednosni sustavi kulturnoga i društvenog naslijeđa ne mogu uklopiti u standarde koje su nametali predstavnici osmanske vlasti i zbog toga su prebjegli na kršćansku stranu. Pripadnik je staroga hrvatskog plemenitog roda, Bartolomej Kačić, služio Kružiću, primjerice, kao vrlo umješan i uspješan uhoda i kao takvoga ga je Kružić snažno podupirao kod kralja Ferdinanda u njegovim nastojanjima da zadobije kakvo dolično dvorno mjesto i posjed u Slavoniji ili Ugarskoj; usp. MHabs 1, dok. 186, str. 176-177; isto, dok. 243, str. 223; Perojević, *Petar Kružić*, str. 107-108; MHabs 1, dok. 248, str. 230-231; Krnic (prir.), *Darivanja kralja Ferdinanda*, dok. 25, str. 9; MHabs 1, dok. 249, str. 234-235; Ivšić (prir.), *Hrvatski glagolski "teštament"*, str. 10-12; Jurković, *Prozopografska analiza "teštamenta"*, str. 401 i 405.

⁹² Carlo De Franceschi, *L'Istria, note storiche*, Poreč 1879., str. 130, 237 i 375; Georg Göth (prir.), *Urkunden-Regesten für die Geschichte von Steyermark vom Jahre 1252 bis zum Jahre 1580.*, *Mittheilungen des historischen Vereines für Steiermark*, vol. 13, Graz 1864., str. 189-190; Ignaz H. Bidermann, *Neuere slawische Siedlungen auf süddeutschem Boden*, *Forschungen zur deutschen Landes- und Volkskunde*, Bd. 2, Häft. 5, Stuttgart 1888., str. 11; Camillo De Franceschi, *Storia documentata della Contea di Pisino* (a cura del figlio Carlo), Nuova serie, vol. 10-12, Venecija 1964., str. 264; Mijatović, *Petar Kružić*, str. 27.

vih sestara, osobito Heleninij,⁹³ zatim za njegovu punicu i pripadnike Jeronimine obitelji,⁹⁴ te za veliki broj njegovih sljedbenika i članove njihovih obitelji.⁹⁵ Činjenicu da je Kružić prihvatio Lupoglav kao novo domicilno mjesto i novi patrimonij može se prepoznati iz njegova ulaganja novčanih i materijalnih sredstava u skupu obnovu zidina i reprezentativnih dijelova dvornoga mjesta grada, kao i iz njegovih nastojanja da pod svaku cijenu gospoštiji priključi luku Lovran, prirodni izlaz na more.⁹⁶

Nijedna druga Kružićeva akvizicija nije imala značenje njegova Lupoglava. Ta su vlastelinstva prigodično prihvaćala Kružića i njegova poslanstva i prvenstveno su mu služila kao dodatni izvor sredstava za postizanje profesionalnih i obiteljskih ciljeva. Među takve je posjede spadao i grad i utvrda (*castrum*) Brezovica u Križevačkoj županiji, središte velikog vlastelinstva koje se sastojalo od tri trgovišta (*oppida*) i 39 sela (*possessiones*).⁹⁷ Unatoč svojoj golemoj vrijednosti Brezovica nikad nije postala sjedištem Kružićeve obitelji. Prepustio je to dvorno mjesto članovima obitelji svoga adoptivnog brata i suvlasnika Brezovice, Orlovčićima. Druge su akvizicije bile manjeg značenja, a i veliki ih je broj ostao izvan Kružićeva domašaja, jer kao Ferdinandov obdarenik nije imao vremena voditi privatne ratove sa zapoljcima čija je imanja od kralja darovnicama dobio u eri najžešćih dinastičkih sukoba u Slavoniji.⁹⁸

⁹³ Usp. gore bilj. 79.

⁹⁴ MHabs 2, dok. 238, str. 226-235.

⁹⁵ Jadrijevići: MHabs 1, dok. 346, str. 336; isto, dok. 366, str. 351; MHabs 2, dok. 124, str. 107-108; isto, dok. 154, str. 143; Batalovići: MHabs 2, dok. 412, str. 412-413; isto, dok. 414, str. 414; Stipšići: Ivšić (prir.), Hrvatski glagolski "teštament", str. 10-12; Mihaljevići: MHabs 2, dok. 364, str. 356-358; Gvozdanovići: AHAZU, D-XXVI-87; MHabs 2, dok. 238, str. 233-234; Felix Tobler, Zur Geschichte des sogenannten Kersanich'schen Edelhofes in Draßburg, *Burgenländische heimatblätter*, Jahrg. 35, Heft. 2, Željezo 1973., str. 163-165.

⁹⁶ MHabs 1, dok. 166, str. 155-156; isto, dok. 186, str. 176-177; isto, dok. 211, str. 194-195; isto, dok. 252, str. 243.

⁹⁷ MOL, A, LR 1, str. 36-37; LR Bojničić, dok. 1, str. 180-182; Mijatović, Petar Kružić, str. 27-29.

⁹⁸ Od prosinca 1527. do lipnja 1529. Kružić je bio i upravitelj zemaljskih dobara Bosanske biskupije (Antal Hodinka, Tanulmányok a bosnyák-djakovári püspökség történetéből, *Értekezések a történeti tudományok köréből*, köt. 13, szám 3, Budimpešta 1898., str. 93; u ožujku 1529. je dobio kraljevskom darovnicom sva dobra obitelji Račočovića izumrle po muškoj liniji (MOL, LR 1, str. 160; LR Bojničić, dok. 34, str. 199), a u studenom iste godine posjede kruni nevjernih Urbana Batthyányija, Ladislava Benčika i drugih nižih plemića koji su podupirali kralja Ivana Zapolju (MHabs 1, dok. 249, str. 234-235; MHabs 1, dok. 250, str. 236-237; Krnic (prir.), Darivanja kralja Ferdinanda, dok. 26-29, str. 10-11). U veljači 1535. Kružića je kralj Ferdinand nanovo darivao manjim dvornim mjestom i kaštelom (*castellum*) Belajom u Zagrebačkoj županiji s četiri sela; usp. MOL, A, LR 1, str. 259; LR Bojničić, dok. 53, str. 238.

⁹⁸ Posljednji se spomeni Kružićeve supruge Jeronime i sina im Franje mogu pronaći u dokumentima: MHabs 2, dok. 213, str. 198-200; isto, dok. 252, str. 246-247.

Nezakoniti sin slavan poput oca

Kad je Petar Kružić 12. ožujka 1537. poginuo pod Klisom obitelji su preostala dvojica maloljetnih nasljednika, zakoniti Juraj i izvanbračni Ivan. S obzirom na činjenicu da je Jurjeva majka Jeronima umrla nešto prije (oko 1535.) kao i stariji mu brat Franjo (oko 1536.),⁹⁹ vodeće je mjesto u obitelji pripalo energičnoj Heleni, Petrovoj sestri, koja je tada sa svojom djecom živjela u Lupoglavu.¹⁰⁰ Ona je u ime maloljetnih nasljednika godine 1539. obnovila zakup Lupoglava te je gospodarila gospoštijom uz pomoć supruga sestre joj Katarine, Kristofora Gusića, koji se prihvatio mjesta lupoglavskoga kaštelana i upravitelja.¹⁰¹ Stanje se korjenito promijenilo nakon Helenine smrti (1541.) kad je došlo vrijeme obnove (1544.) ugovora o zakupu. Tada su gospoštiju preuzeli Klarica, kći sestre Margarete pokojnog Petra, i njezin muž Kristofor Moškon (Muschkhann, Mosconi), kojima interesi sinova Petra Kružića očevidno nisu u Lupoglavu bili od primarnog značenja. Štoviše, dijelove je gospoštije Moškon nastojao molbama kod nadvojvode i kralja Ferdinanda priključiti Pazinskoj knežiji, kojoj je upravo njegova obitelj bila zakupnim vlasnikom.¹⁰² Razlozi za takvo ponašanje nisu posve jasni, a na temelju poznatih se izvornih dokumenata ne može vidjeti niti reakcija malodobne polubraće, Jurja i Ivana, na takvo vođenje gospoštije svoje rođakinje i njezina muža iz Pazina. Ne postoje niti dokumenti koji bi proizašli iz kakvoga sudskog parničenja oko vlasništva nad Lupoglavskom gospoštijom, pa s gledišta stvarnog vlasnika, obitelji von Habsburg, pitanje zakupa očito nije postojalo. No, činjenica jest da su Juraj i Ivan s potomcima tetke Helene (Vragovićima, Sinkovićima i Kanturićima), Klare (Budišićima) i Katarine (Gusićima) imali za života bliske, a gotovo nikakve odnose s djecom i unucima tetke Margarete (Vidasićima i Moškonima).

¹⁰⁰ Čim se pojavila vijest o Kružićevoj pogibiji, tadašnji su se magnati požurili uputiti kralju Ferdinandu zamolbe da im daruje pokojnikova imanja. Slavonski je, primjerice, velikaš Ivan Kaštelanović od Sv. Duha (Kaszetllánfi de Szentlélek) zatražio vlastelinstvo Brezovicu, koje su Grgur Orlovčić i Petar Kružić dobili od kralja Ludovika Jagelovića još god. 1524. (MOL, A, LR 1, str. 36-37; LR Bojničić, dok. 1, str. 180-182), pokušavajući na taj način proširiti svoj patrimonij Sv. Duh (*Zenthlelek*), Novo Mjesto (*Wyhel*) i Bisag (*Bykzad*) u Križevačkoj županiji. Kralj mu je već 26. travnja pismeno odgovorio kako mora istražiti opravdanost njegove zamolbe s obzirom na kontradiktorne vijesti o (ne)postojanju Petrovih baštinka i da će mu u slučaju da takvih nema rado ispuniti molbu (MHabs 2, dok. 340, str. 335). Na sličan je način glede raspoložbe Lupoglavskom gospoštijom i gradom kralj Ferdinand pokušavao otkloniti i zamolbe Vuka Frankapana (AC RCDS 2, dok. 52, str. 77-78; MHabs 2, dok. 378, str. 375). Jagma za Kružićevom ostavštinom je prekinuta nakon zasjedanja Sabora na kojemu je zauzeto konačno stajalište da je imanje Brezovica odista vlasništvo "plemenitih Kerečenjija i Kružića" (*Berzewcze: nobilium Kerecheny et Krwosyth*) te da potrebuje pomoć u pješaštvu i puščanom prahu kao utvrda na Granici prema osmanskoj Slavoniji; AC RCDS 2, dok. 62, str. 99.

¹⁰¹ Daniela Juričić Čargo, *Gospodarski razvoj Lupoglavskega gospostva v 16. stoletju v lučih urbarjev in urbarialnih zapisov 1523-1573 (z objavo urbarjev iz let 1523 in 1573)*, Ljubljana 1999., str. 18.

¹⁰² Steiermärkische Landesarchiv [dalje: StLA], Innerösterreichische Kammer [dalje: IöK], *Miscelanea*, Kart. 174, Nr. 22; StLA, IöK, B7d, fol. 7, Nr. 22. Više detalja o Heleni i njezinoj oporuci v. u: Ivšić (priř.), *Hrvatski glagolski "teštament"...*, str. 10-12; Jurković, *Prozopografska analiza "teštamenta"*, str. 389-390; isti, *Pop Šimić, opat molstira sv. Petra u šumi*, str. 126.

Juraj i Ivan su započeli svoje vojne karijere u kasnim četrdesetim godinama 16. stoljeća. Naime, kad je godine 1548. stariji Juraj postao kapetanom Krupine (Korpona) u Gornjoj Ugarskoj (današnjoj Slovačkoj – nap. a.), tada je povukao za sobom i mlađeg Ivana.¹⁰³ Ovaj se do tada već iskazao kao sposoban zapovjednik manjih konjaničkih postrojba, postavši slavan tijekom Schmalkaldske vojne kampanje (1546.-1547.) pod komandom izvjesnoga Bartolomeja Horvata (Horváth).¹⁰⁴ Sva su ta postignuća Ivanu pomogla da 1550. bude svečano pozakonjen i primljen u redove plemstva. Kralj Ferdinand je tada izdao diplomu u kojoj su istaknute ne samo zasluge Ivanova pokojnog oca Petra već i njegove dotadašnje vjerne službe kruni i Carstvu.¹⁰⁵

Nakon pozakonjenja je Ivan preuzeo vodeće mjesto u obitelji Kružića iako je stariji Juraj još uvijek bio živ. Održavali su dobre odnose i zahvaljujući njima je i Juraj postao uz Ivana barunom 1570. iako je ta titula bila nagradom za Ivanove zasluge.¹⁰⁶ Premda je uspio izgraditi začuđujuće uspješnu vojno-diplomatsku karijeru, Ivan nikad nije zaboravio početnu važnost Lupoglava u povijesti svoje obitelji pa je 1555. nanovo s Ferdinandom ugovorio zakup, obnovio i držao taj grad i gospoštiju sve do 1576., kad je svoja prava prenio na Sinkoviće, nasljednike tetke mu Helene.¹⁰⁷ Ranih pedesetih godina bio je, kao što je pripomenuto, upleten u vojne aktivnosti na prostorima Gornje Ugarske, gdje je obnašao vrlo važne vojno-civilne zapovjedne i upravne dužnosti u sustavu Vojne krajine. Bio je kapetanom strateški ključne tvrđave i grada Čabraia (Csábrág) od 1550. do 1552.,¹⁰⁸ potom kapetanom Krupine, središnjega

¹⁰³ Antun Šimčik, Ivan Kružić, sin Petra Kružića, *Obzor*, god. 75, br. 222, Zagreb 1934., str. 2.

¹⁰⁴ Isthvanfi, *Historiarum de rebus Ungaricis...*, str. 280; Iván Nagy, *Magyarország családai. Czimerekkel és nemzékrendi táblálakkal*, VI köt., Pešta 1863., str. 473.

¹⁰⁵ HDA, B 1.2, 737, kut. 1, fasc. 1, br. 2-2b; Makanec (prior.), Ivan Kružić. Pozakonjenje, str. 1-2. Detalji o događajima koji su spomenuti u dokumentu prilikom Ivanovog pozakonjenja, a u vezi s obranom Čabrađ'a, ključne utvrde Gornje Ugarske, mogu se pratiti u: István Kiss Rugonfalvi (prior.), *A magyar helytartótanács I. Ferdinánd korában és 1549-1551. évi leveles könyve*, Budimpešta 1908., dok. 55, str. 69-70; isto, dok. 130, str. 151; isto, dok. 160-161, str. 181 itd.

¹⁰⁶ MOL, A, LR 3, str. 967-968; Károly Tagányi, *Jegyzéke az országos Levéltáraban a magyar és erdélyi udv. kancelláriák föllállításáig található hercegi, grófi, bárói, honossági és nemesi oklevelknek*, Budimpešta 1886., str. 4; Šimčik, Ivan Kružić, str. 2.

¹⁰⁷ StLA, IöK, HK 1555-IV-30; isto, HK 1571-X-34; isto, HK 1573-IV-88; isto, HK 1573-IX-2; isto, HK 1575-III-33; isto, HK 1575-VIII-20; StLA, IöK, HK Rep. 1575, fol. 51, Nr. 20; StLA, IöK, HK, 1575-X-23; isto, HK 1575-XI-20; StLA, IöK, HK Rep. 1576, fol. 10, Nr. 56; StLA, IöK, HK 1576-IX-17; isto, HK 1578-VIII-41; isto, HK 1577-III-88; StLA, IöK, HK Rep. 1582, fol. 1, Nr. 2; StLA, IöK, HK 1585-III-59; StLA, IöK, HK Rep. 1585, fol. 62, Nr. 28; MU 1, dok. 506, str. 324-325; StLA, IöK, *Miscelanea*, Kart. 191a, Nr. 36; StLA, IöK, B7d, fol. 256, Nr. 47; StLA, IöK, *Miscelanea*, Kart. 194, Nr. 26; StLA, IöK, B7d, fol. 291, Nr. 26; v. također: Camillo De Franceschi, I Castelli della Val d'Arsia. Ricerche storiche, *Atti e Memorie della Societa Istriana di Archeologia e Storia Patria*, vol. 14, fasc. 1-2, Poreč 1898., str. 178-186; isto, vol. 15, fasc. 3-4, Poreč 1899., str. 263-264; isti, *Storia documentata*, str. 264-266; Danilo Klen (prior.), *Urbari i urbarski popisi Lupoglava (1560-1571)*, *Vjesnik Historijskog arhiva u Rijeci i Pazinu*, sv. 17, Rijeka – Pazin 1973., str. 7-8; Jurković, *Prozopografska analiza "teštamenta"*, str. 386-387.

¹⁰⁸ Ferenc Matunák, *Korpona várkapitányai*, Korpona 1901., str. 5; Makanec (prior.), Ivan Kružić. Pozakonjenje, str. 1; HDA, B 1.2, 737, kut. 1, fasc. 1, br. 2; v. također: Martinus Georgius Kovachich,

grada tog dijela obrambenoga protuosmanskog sustava od 1553. do 1572.,¹⁰⁹ i na kraju je generalom Krajine Gornje Ugarske bio u razdoblju od 1573. do 1577.¹¹⁰ U čitavom se tom razdoblju trudio uklopiti u društvo Gornje Ugarske, što mu je bez većih zapreka i uspijevalo s obzirom na njegove visoke položaje u vojnim strukturama vlasti tog kraja. Integracija mu je bila olakšana i ženidbom u ranim šezdesetim godinama 16. st. s Katarinom Pálffy, pripadnicom vrlo moćne i utjecajne obitelji na tim prostorima,¹¹¹ kao i činjenicom da je već do tada uštedio toliko novca da je mogao od kraljeva Maksimilijana i Rudolfa uzeti u razdoblju od 1569. do 1576. u zakup za nevjerojatnih 157 000 zlatnih ugarskih florena golemo vlastelinstvo Likava u županiji Liptó¹¹² te Pezinok (Bazin) i Biely Kamen (Szentgyörgy) u županiji Požun.¹¹³ Istodobno je držao u zakupu čitavu regiju Csalóköz, koja je ujedno bila pod njegovim vojnim zapovjedništvom.¹¹⁴ Kraljevim je županom (*comes*) županije Liptó postao godine 1574., a već 1578. i predstojnikom kraljevskoga dvora (*magister curiae regiae*) kralja Rudolfa u Beču. Obje je funkcije držao do smrti.¹¹⁵ Potrebno je ipak istaknuti da je kroz čitavo to razdoblje Kružićeva napredovanja na društvenoj ljestvici Gornje Ugarske, počevši od nižega konjaničkog zapovjednika nepriznata plemićkog roda pa došavši do položaja uglednoga aristokrata, uvijek pazio da prilikom integracije u to društvo ne zaboravi isticati svoje korijene i veze s hrvatskim krajevima. Rijetko je zalazio u Istru i u svoj Lupoglav, ali je zato trošio enormna sredstva u obnovu utvrde i nikad nije uporabio drugačiji pridjev od onog "od Lupoglava".¹¹⁶ Dodire s domovinom je,

Scriptores rerum Hungaricarum minores hactenus inediti, synchroni aut proxime coeivi, tom. 2, Budim 1798., dok. 19, str. 228.

- ¹⁰⁹ MOL, A, LR 3, str. 935-937; Radoslav Lopašić (prir.), Prilozi za poviest Hrvatske 16. i 17. vieka iz štajerskog zemaljskog arhiva u Gradcu, *Starine JAZU*, vol. 19, Zagreb 1887., str. 34; Matunák, *Korpona várkapitányi*, str. 6-8 i 15-21. Tijekom tog je razdoblja i osobno iskusio osmansko zarobljeništvo (1562.-1565.) s rođakom Ladislavom Gusićem, koji je pak proveo šest godina uzništva kao veslač na galiji. Ivan se potudio nakon vlastita oslobođenja da se Ladislav što prije oslobodi priloživši 130 zlatnih florena u ime njegove otkupnine; usp. Isthvanfi, *Historiarum de rebus Ungaricis*, str. 216, 272, 273 i 297; László Szalay (prir.), *Antonii Verancii epistolae*, Monumenta Hungariae historica – Scriptores, ser. II, vol. 2, Pešta 1857., dok. 1, str. 102; isto, vol. 5, Pešta 1860., dok. 33, str. 111-113.
- ¹¹⁰ MOL, A, LR 3, str. 1072 i 1095; Johannes Szegedy (prir.), *Rubricae sive synopses titulorum, capitum et articulorum universi iuris Ungarici etc.*, vol. 2, Trnava 1734., str. 94.; MOL, A, LR 3, str. 1107-1108; Samu Barabás (prir.), *Codex epistolaris et diplomaticus comitis Nicolai de Zrinio*, köt. 1, MHH-D 29, Budimpešta 1898., dok. 52, str. 207-208.
- ¹¹¹ MOL, A, LR 3, str. 1107-1108; Šimčik, Ivan Kružić, str. 1-2; Kvetoslava Kučerová, *Hrvati u Srednjoj Europi*, Zagreb 1998., str. 217.
- ¹¹² MOL, A, LR 3, str. 1072.
- ¹¹³ Usp. AHAZU, D-XXXI-9; MOL, A, LR 3, str. 1107-1108; MOL, A, LR 4, str. 46-47; Šimčik, Ivan Kružić, str. 1-2; Kučerová, *Hrvati*, str. 217, bilj. 532-533.
- ¹¹⁴ Lopašić (prir.), Prilozi za poviest Hrvatske, str. 34.
- ¹¹⁵ Za službu kraljev *comes* v. MOL, A, LR 3, str. 1095, a za službu *magister curiae* v. MOL, A, LR 4, str. 102-107.
- ¹¹⁶ Usp. StLA, IöK, HK 1572-V-69; StLA, IöK, HK Rep. 1573, fol. 56, Nr. 67; StLA, IöK, HK 1573-VII-342; isto, HK 1575-VI-9; isto, HK 1575-VII-20; isto, HK 1575-VIII-20 and HK 1576-II-26; Juričić Čargo, *Gospodarski razvoj*, str. 18, 47 i 56; Ján Botík, *Slovenskí Chorváti*, Bratislava 2001., str. 48.

primjerice, pronalazio i u plemićima iz Hrvatske, koji su prihvaćali razne službe u njegovoj pratnji, a i kralj mu je, prepuštajući veleposjede Pezinok i Biely Kamen na upravu zakupnim ugovorom, dozvolio da "uzme u zaštitu svoje zemljake iz Hrvatske i Slavonije koji bježe u nebrojenu množtvu", te da tim nesretnim kmetovima pronađe i osigura dostojna prebivališta na opustjelim selištima tih veleposjeda.¹¹⁷ Ivanova je iznenadna smrt godine 1580. u Beču,¹¹⁸ nanovo oslabila obitelj, baš kao što se dogodilo 1537. kad mu je otac poginuo pod Klisom. Naslijedila ga je kći jedinica Helena, u to vrijeme već udana za austrijskog magnata Maksimilijana Dietrichsteina,¹¹⁹ ali većina je gornjougarskih i zapadnougarskih veleposjeda ostala u rukama udovice Katarine i, nakon nove udaje, njezina muža Stjepana Illésházyja. Illésházy je čak naslijedio Kružića i na položaju predstojnika kraljevskog dvora, a na mjestu župana u Liptó županiji naslijedio ga je zet Maksimilijan.¹²⁰

Strategije preživljavanja, hrvatski identitet i mentalitet branitelja kršćanstva

Recentne sociološke studije pokazuju kako, primjerice, prostor kao osnova migracijske tipologije može u velikoj mjeri objasniti ponašanje raseljenika. No, takve se sociološke tipologije i modeli mogu bez većih ograda rabiti i u pokušajima objašnjenja ponašanja hrvatskih plemenitih raseljenika, pa tako i Kružića. Naime, ovisno o udaljenosti (kratka i duga udaljenost) mogućeg smještaja obitelji na ratom pošteđenu prostoru, ovisila je dijelom i njihova ustrajnost u obrani domicilnog prostora.¹²¹ Razumljivo je stoga nastojanje Petra Kružića da u njegovoj blizini (Senj, Lupoglav) uvijek budu i članovi njegove obitelji. Jednako tako je u smislu obrane domicila prostor u Kružićevu slučaju imao važnu ulogu u pojavi pasivne bilokacije obitelji kao sredstva ustrajnog pokušaja opstanka, jer je osiguravši obitelji utočište i smještaj dostojan ugledu obitelji (Lupoglav), odlazio na Granicu na kojoj je vojnim službama stjecao novčana i materijalna dobra za život obitelji.¹²² S obzirom na bazične modele, koje povjesničarima nude sociolozi, oni vrlo dobro objašnjavaju ponašanje raseljenog plemstva u erama izrazito malog ili erama enormnog povećanja broja konkurirajućih migra-

¹¹⁷ Szegedy (prir.), *Rubricae sive synopses titulorum*, str. 94; MOL, A, LR 3, str. 1107-1108.

¹¹⁸ Usp. HDA, NRA, fasc. 620, nr. 49; MOL, A, LR 4, str. 304.

¹¹⁹ MOL, A, LR 4, str. 304.

¹²⁰ Usp. MOL, A, LR 4, str. 487; isto, str. 487-489; isto, str. 490-491.

¹²¹ Usp. Ivan Jurković, Šesnaestostoljetna hrvatska raseljenička kriza i moderna sociološka terminologija, *Društvena istraživanja*, god. 14, br. 4-5/78-79, Zagreb 2005., str. 764-771. i u tom djelu navedenu literaturu.

¹²² Usp. Ivan Jurković, Raseljena plemićka obitelj za osmanske ugroze: primjer Berislavića *de Werhreka de Mala Mlaka* (Dio drugi – Nasljednici Stjepana Berislavića tijekom 16. st.), *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU*, sv. 21, Zagreb 2003., str. 152-158; isti, Šesnaestostoljetna hrvatska raseljenička kriza, str. 766-769; isti, Protopografska analiza "teštamenta", str. 408-410 i u tim djelima navedenu literaturu.

nata, pa stoga i ne čude razdoblja u kojima su Petar i sin mu Ivan bili prisiljeni boriti se i oružjem sa suparnicima za darovane im posjede.¹²³ Model gravitacije pak razrješava pitanje osnovne namjere raseljenih Kružića; očuvanje privilegiranog statusa, dakle, vrlo konzervativnog tipa migracija. Gravitacijski model u slučaju Kružića, uostalom kao i svih ostalih hrvatskih plemenitih raseljenika, i nije bio isključivo vezan za kratku ili dugu udaljenost, jer je kompletan neokupirani teritorij Hrvatsko-Ugarskoga Kraljevstva zapravo bio mjestom na kojemu raseljenim plemićima pitanje njihovog društvena statusa nije bilo pod znakom upitnika.¹²⁴ Upravo su zato Kružići na koncu i završili u Gornjoj Ugarskoj te u okolici Požuna.¹²⁵

Dugotrajno ratno stanje na istomu teritoriju i zahuktali proces iseljavanja prisilili su Petra Kružića da djeluje kao prognanik, dakle silom raseljeni plemić, od samih početaka njegova uključivanja u ratnu svakodnevicu Kraljevine Hrvatske, koja je na prijelomnici 15. u 16. stoljeće postala užarenom Granicom dvaju svjetova, s Balkana nadirućega islamskog i defenzivnoga srednjoeuropskog katoličkog. Za Kružića je, kao i za većinu hrvatskih plemića, jedini način otpora i opstanka na ostacima Kraljevstva bio uključiti se u sustave vojne obrane organizirane na novim temeljima – profesionalizmu i novoj teritorijalnoj organizaciji.¹²⁶ No, da bi ti temelji bili postavljeni, moralo se preživjeti krizno razdoblje preobrazbe iz korvinskoga protuosmanskog obrambenog sustava u habsburški sustav Vojne krajine. Nemjerljiv doprinos je toj probrazbi svojim djelovanjem na najjužnijemu dijelu hrvatskoga obrambenog sustava pružio upravo Kružić, "otac senjskih uskoka", koji je ne gledajući na staleške razlike primao u redove svojih postrojba sve potencijalne branitelje.¹²⁷ Mobilnost je društva, osobito takva *vertikalna mobilnost*, počivala u svojoj srži na zadatku obrane Kraljevstva, pa su se društveni odnosi već za Kružićeva života mijenjali i, pokazalo se, izgradili upravo na tom temelju. Za njegova mu je života krug najužih suradnika još uvijek bio sastavljen od plemića njemu slične sudbine, ali popularnost među običnim pukom na prostoru od Lupoglava pa sve do Klisa rasla je zbog njegove ustrajne i ne-

¹²³ O primjenjivosti modela intervenirajućih prilika i nesmiljenoj konkurenciji među raseljenicima koja je zavládala sredinom XVI. stoljeća v. Jurković, *The Fate of the Croatian Noble Families*, str. 210-215; isti, Šesnaestostoljetna hrvatska raseljenička kriza, str. 771-773.

¹²⁴ O povlaštenu statusu plemstva kao osnovici gravitacijskog modela v. Jurković, Šesnaestostoljetna hrvatska raseljenička kriza, str. 773-774; isti, Socijalni status i prisilni raseljenici podrijetlom iz hrvatskih plemićkih obitelji u zemljama njihovih doseoba za trajanja osmanske ugroze, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU*, vol. 23, Zagreb 2005., str. 64-82, i u tim djelima navedenu literaturu.

¹²⁵ Usp. Jurković, *The Fate of the Croatian Noble Families*, str. 231-241; isti, Socijalni status i prisilni raseljenici, str. 75-84, i u tim djelima navedenu literaturu.

¹²⁶ Jurković, *Osmanska ugroza, plemeniti raseljenici i hrvatski identitet*, *Povijesni prilozi*, god. 25, br. 31, Zagreb 2006., str. 42-45.

¹²⁷ Bracewell, *The Uskoks*, str. 51-66; Ivan Jurković, *Bellum omnium contra omnes?*, *Nova Istra*, god. III, sv. IX, br. 2, Pula 1998., str. 233-242.

pokolebljive odlučnosti u čuvanju duhovne i materijalne baštine, ali prije svega u zaštiti života sviju koji su trpeći prognaništvo ostajali odani kruni i vjeri.¹²⁸

U eri je, dakle, masovne pojave plemenitih prognanika, izgnanika i prebjega Kružić oslonom na vojne službe uspio obitelji nadomjestiti izgublenu plemensčinu u Nebljuškoj županiji akvizicijama u Istri i Slavoniji. Za takvu je karijeru, uostalom kao i svi tadašnji plemići, bio pripreman od malih nogu i na tom se polju djelatnosti dobro snalazio. Ta mu je konzervativna strategija uz obrambenu funkciju vlastitoga domicila nudila i dobru novčanu zaradu. Naime, uz plaću se, koju je iako neredovito i sa zakašnjenjima dobivao, koristio i mogućnosti da ratovanjem namakne dodatna novčana sredstva sudjelovanjem u podjeli ratnoga plijena i/ili uključivanjem u opskrbu provijantom povjerenih mu utvrda.¹²⁹ Takvo mu je djelovanje omogućilo operiranje sa znatnim novčanim sredstvima, ali mu je sigurnost u socijalnom i imovnom smislu pružio tek novostečeni plemeniti posjed. No, korištenje je isključivo te strategije u borbi za zadržavanje stare statusne i imovne razine obitelji bilo vrlo neizvjesno i opasno za biološki opstanak obitelji. Prvu je takvu opasnost Kružićeva obitelj iskusila i prebrodila nakon njegove pogibije, ali to nije uspjelo i njegovu sinu Ivanu, koji je umro bez nasljednika.¹³⁰

Uza strategije oslona na vojne službe Kružić se koristio i nizom drugih konzervativnih strategija uz pomoć kojih se nastojao integrirati i udomaćiti u novim sredinama, ali je njihova primjena poprimala inovativne forme. Među tim su strategijama vrlo važnu ulogu u Kružićevu životu igrale adoptivne i bračne veze te pokušaji zadobivanja novih zemljišnih posjeda. Inovativne strategije pak s konzervativnim formama djelovanja koje je Kružić obilato rabio u svojoj borbi za društveno jačanje položaja obitelji bile su bavljenje trgovinom, otkupom i razmjenom ratnih zarobljenika te posredno i diplomacijom.¹³¹ Koristeći se svim tim strategijama širio je krug poznanstava i prijateljstava u kojemu su uz plemiće ključna mjesta zauzimali svećenici. Nisu mu samo bili posrednicima u kontaktima s višim dužnosnicima crkvenih i svjetovnih vlasti već i pomagačima u ispunjavanju njegovih osnovnih dužnosti kao vlasnika Lupoglavske gospoštije, od onih upravnih pa do brige oko očuvanja hrvatskih vrijednosnih sustava i identiteta među doseljenim podložnim stanovništvom.¹³² Sve je te strategije preuzeo i u život provodio sin mu Ivan na gornjougarskim prostorima.¹³³

¹²⁸ Jurković, *Pop Šimić, opat molstira sv. Petra u šumi*, str. 126-127.

¹²⁹ Jurković, *Osmanska ugroza, plemeniti raseljenici*, str. 47, bilj. 29.

¹³⁰ Jurković, *Prozopografska analiza "teštamenta"*, str. 386-387; isti, *Osmanska ugroza, plemeniti raseljenici*, str. 47-49, bilj. 31-33.

¹³¹ Jurković, *Šesnaestostoljetna hrvatska raseljenička kriza*, str. 760, 762-764 i 770. Opširnije o konzervativnosti i inovativnosti migranata te o aktivirajućim faktorima koji ih tjeraju na ponašanje i djelovanje po određenom tipu v. Milan Mesić, *Međunarodne migracije: tokovi i teorije*, Societas: Biblioteka Zavoda za sociologiju, Zagreb 2002., str. 257-263.

¹³² Jurković, *Prozopografska analiza "teštamenta"*, str. 396-401; isti, *Osmanska ugroza, plemeniti raseljenici*, str. 44-45; isti, *Pop Šimić, opat molstira sv. Petra u šumi*, str. 109-127.

Može se, dakle, zaključiti da su plemeniti Kružići, koristeći se spomenutim strategijama preživljavanja, u velikoj mjeri uspjeli izbjeći socijalnu i gospodarsku degradaciju vlastite obitelji, ali su jednako tako oslonom na raseljeno glagoljaško svećenstvo odigrali vrlo važnu ulogu i u očuvanju naslijeđenoga vrijednosnog sustava stare domovine među raseljenim pukom (očuvanje etničkog identiteta, jezika, običaja i katoličke vjere), osobito u etnički i vjerski različitoj sredini Ivanove integracije (Ugarska, Slovačka, Austrija).¹³⁴ Uz činjenicu da je hrvatski identitet bio građen na objektivnim povijesnim danostima, na strategiji identifikacije vlastitih staleških, ali i etničkih interesa i obilježja, čime jest nedvosmisleno definirana politika identiteta, hrvatski je identitet građen i na svijesti o zajedništvu izgrađenom na konfesionalnom temelju, dakle, na religijskom identitetu.¹³⁵ Svega su toga Kružići kao i svi ostali *regnicolae et barones Regni Croatiae* bili i te kako svjesni već 1494. god. nakon razboja na Krbavi, kad u pismima papi Aleksandru i caru Maksimilijanu ističu svoju ulogu Predziđa kršćanstva (*Antemurale Christianitatis*).¹³⁶ O tom se Predziđu danas ne može pisati a da se ne spomenu Petar u hrvatskomu Senju i Klisu i sin mu Ivan u slovačkomu (gornjugarskom) Čabrad' u i Krupini.

¹³³ Jurković, *The Fate of the Croatian Noble Families*, str. 111-114.

¹³⁴ Jurković, Hrvatski identitet plemstva austrijskog dijela Istre krajem XV. i tijekom XVI. stoljeća, u: Marino Manin – Ljiljana Dobrovšak – Gordan Črpić – Robert Blagoni (ur.), *Identitet Istre – ishodišta i perspektive*, Biblioteka Zbornici, knj. 26, Zagreb 2006., str. 52-55.

¹³⁵ Novija historiografija upozorava i na vrlo jasan kasnošesnaestostoljetni i ranosedamnaestostoljetni portret uskočke zajednice ukorijenjenoj na ideologiji *Predziđa kršćanstva* kao okvira njezina djelovanja (usp. Bracewell, *The Uskoks*, str. 155-161). No, elementi vrednota koji se prepoznaju kao uskočki, poznati su i usvojeni već u preduskočkom razdoblju obrane kršćanstva. Primjerice, vojno-vjerske je metafore obilato rabilo hrvatsko plemstvo već tijekom druge polovice 15., a osobito u prvim desetljećima XVI. stoljeća (kao što su *štit kršćanstva*, *vrata kršćanstva*, *bedem i predziđe kršćanstva*, *Kristovi vitezovi*, *junaci*, *braća* itd.). I Bernardin je Frankapan nakon izricanja *Govora za Hrvatsku*, opetovano se obrativši staležima Njemačkog Carstva u Nürnbergu 1522. god., zamolio: ... *neka mi se udostojte dati bilo kakav odgovor kako bih se nesretnoj domovini vratio, te da joj budem tužan glasnik s pogubnim odgovorom i da mogu život završiti u svojim gradovima i tvrđavama kao pravi Kristov vitez*; usp. Bernardinus de Frangepanibus, *Oratio pro Croatia. Nürnbergae in Senatu Principum Germaniae habita*, Nürnberg, 1522.

¹³⁶ Jurković, Osmanska ugroza, plemeniti raseljenici, str. 46-54.

Ivan Jurković

"A Great and Particular Robber" in the Service of the Pope – Peter Kružić, the Captain of the Southernmost Part of the Anti-Ottoman Defence System in Croatia

Summary

When Peter Kružić started his career he was in fact already displaced, because his patrimony of Krug in the County of Nebljuh was completely devastated during the Ottoman advance. Thus he was as a refugee forced to search for a new domicile for himself and even more so for his family, the family of origin of his wife, and the families of his retainers, because he himself mostly sojourned in those places connected with his military duties, Senj and Klis, which became his trademarks and symbols as an extraordinary anti-Ottoman fighter in the circle of the European anti-Ottoman policy. In the first stage of his refugee life an important role in his survival strategies was played by adoptions, which facilitated his acceptance in a similar professional and social circle.

His fame in that direction helped him to solve the problem mentioned above, when he took in lease from King Ferdinand the castle and lordship of Lupoglav in the Austrian part of Istria, but it gave rise to the new problem of accommodation and integration into the Istrian community. His distinguished social and military position was useful for easier accommodation of his family and the members of his retinue, whom he mostly brought with himself to new domicile areas and who were, for their part, unequivocally loyal and helped him to further his social advancement. The latter was further facilitated by the fact that the area of Lupoglav was inhabited by the ethnic Croatian population, and that it had already been for some time the target of massive refugee waves from the north-western areas of Croatia.

Regarding the choices of strategies of survival and preservation of social position or even climbing on the social scale, Peter Kružić was unable to employ various strategies, due to the fact that he had only two legitimate sons. Thus, he relied almost exclusively on a military career for himself, while for his older son Francis he apparently planned an administrative and diplomatic career, requiring a higher level of education, but Francis' death meant that this planned future of the family did not happen. It is noteworthy that he had also an illegitimate son and that he did not manage or did not want to legitimise him during his lifetime. However, Peter's fame certainly helped his illegitimate son to achieve legitimisation later. Through the course of events, it was precisely this illegitimate son, John, who was the leading member of the Kružići in the next generation.

Key words: Peter Kružić, nobility, impelled displacees, social status, anti-Ottoman defence system, Croatia.

